

Gebiedsproces Achter de Voort, Agelerbroek en Voltherbroek

Een kwalitatieve sociaaleconomische
impactanalyse

Gebiedsproces Achter de Voort, Agelerbroek en Voltherbroek

Een kwalitatieve sociaaleconomische
impactanalyse

Katja Nagelkerke MSc
Dr. Imke Smulders
Dr. Inge van Roovert
Geert Offenberg

Colofon

Het PON & Telos heeft dit onderzoek verricht in opdracht van

Auteur(s)

Katja Nagelkerke, Imke Smulders, Inge van Roover en Geert Offenber

Opmaak tabellen en figuren

Geert Offenber, Mark Dierick

Fotograaf

Provincie Overijssel

Publicatienummer

24152

Datum

november 2024

© 2024 Het PON & Telos

Het auteursrecht van deze publicatie berust bij Het PON & Telos. Gehele of gedeeltelijke overname van teksten is toegestaan, mits daarbij de bron wordt vermeld.

Vermenigvuldiging en publicatie in een andere vorm dan dit rapport is slechts toegestaan na schriftelijke toestemming van Het PON & Telos. Hoewel deze publicatie met de grootst mogelijke zorg is samengesteld, kan Het PON & Telos geen enkele aansprakelijkheid aanvaarden voor eventuele fouten.

Meer informatie

www.hetpon-telos.nl

Managementsamenvatting

Op veel plekken in Nederland heeft de natuur het moeilijk. De provincies staan aan de lat om de achteruitgang van natuurkwaliteit en biodiversiteit tegen te gaan, in het kader van Europese verplichtingen rondom Natura2000-beleid. Zo ook voor het Natura2000-gebied Achter de Voort, Agelerbroek en Voltherbroek (AVAV), waarvoor de Provincie Overijssel in 2013 maatregelen heeft vastgelegd in een beheerplan om aan de Europese eisen te voldoen. In 2015 is de Gemeente Dinkelland een gebiedsproces rondom de natuurmaatregelen gestart, om gezamenlijk met betrokkenen te kijken hoe de natuur hersteld kan worden én grondeigenaren zo min mogelijk overlast ervaren. Het resultaat van het gebiedsproces is het Provinciaal InpassingsPlan (PIP), waarin aanpassingen aan bijvoorbeeld waterlopen of grondgebruik (zoals een beperking op bemesting) staan beschreven. Om het perspectief van bewoners en ondernemers en de verwachte impact van de veranderingen die de PIP-maatregelen teweegbrengen in kaart te brengen, is een kwalitatieve sociaaleconomische impactanalyse (SEIA) uitgevoerd door Het PON & Telos.

Middels twee bijeenkomsten met betrokkenen uit het gebied (zoals agrariërs, ondernemers, inwoners, terreinbeherende organisaties en overheden) is de verwachte impact van de PIP-maatregelen op de brede welvaart in het gebied opgehaald. De betrokkenen verwachten zowel positieve als negatieve effecten op bijna alle brede welvaartsthema's. Zo zien zij positieve mogelijkheden door de versterking van natuur(beleving), recreatie en de samenhang tussen landbouw en natuur, voor de gebiedsidentiteit, sociale cohesie, gezondheid, woonomgeving en economie. Daarnaast verwachten ze een negatieve impact op dezelfde thema's, door mogelijke wateroverlast en verhoogde stress door onzekerheid over de toekomst en een minder rendabel verdienmodel voor agrarische ondernemers.

Naast de verwachte effecten van het PIP, zijn tijdens de bijeenkomsten ook aandachtspunten en mogelijke oplossingen aangedragen door de betrokkenen. Zo vragen ze aandacht voor 'noaberschap', samenwerking, (water)veiligheid en de onzekerheid bij veranderingen. Zij zien oplossingen in het integraal oppakken van gebiedsopgaven, nieuwe werkzaamheden bij lokale ondernemers beleggen, openbaarmaking van gebiedsmonitoring, bestuurlijk lef en samenwerken vanuit gemeenschappelijk belang mét de bewoners. Voor het verwachte gebrek aan economisch perspectief dragen bewoners oplossingen aan voor alternatieve inkomsten via recreatie of nieuwe verdienmodellen voor de landbouw in combinatie met natuur.

Deze kwalitatieve SEIA geeft weer hoe betrokkenen de natuurmaatregelen beleven en welke impact zij verwachten, het is dus geen weergave van objectief te bepalen, daadwerkelijke impact. Uit de resultaten blijken sommige verwachte effecten niet per definitie voort te vloeien uit de veranderingen van het PIP in AVAV, maar vanuit bredere zorgen die leven in het gebied. Zo lijkt bij betrokkenen de aanname te leven dat (veel) oorspronkelijke inwoners moeten verhuizen en zij verwachten daar veel impact van, terwijl het PIP dit niet in gang zet. Mogelijk spelen andere ontwikkelingen, zoals de afname van het aantal landbouwbedrijven, minder sociaal contact of de mogelijke plaatsing van een munitiedepot in het gebied, hier een rol in. Hierin ligt dus geen pleidooi voor aanpassing van het PIP, maar voor eenduidige communicatie over de daadwerkelijke veranderingen, oog voor de zorgen die leven in het gebied en duidelijkheid over mitigerende maatregelen. Uit deze kwalitatieve SEIA zijn verschillende lessen te leren voor toekomstige gebiedsprocessen en het versterken van de leefbaarheid, zoals het opstellen van een langjarig toekomstperspectief, rekening houden met autonome ontwikkelingen en het integraal bekijken van de verschillende opgaven in een gebied.

Inhoudsopgave

1	Inleiding	1
1.1	Aanleiding	1
1.2	Agelerbroek, Voltherbroek en Achter de Voort (AVAV)	2
1.3	Brede welvaart	3
1.4	Onderzoeksvragen	3
1.5	Methodiek	4
1.6	Leeswijzer	5
2	Kwalitatieve sociaaleconomische impactanalyse	6
2.1	Factsheet Brede Welvaart	6
2.2	Kwalitatieve SEIA	7
2.2.1	Bijeenkomst 1: brede welvaartseffecten	7
2.2.2	Bijeenkomst 2: oplossingen en kansen	11
3	Conclusies	16
3.1	Verwachte sociaaleconomische impact	16
3.2	Kansen en geleerde lessen	17
	Bijlage A Indicatoren Factsheet Brede Welvaart	1
	Bijlage B Factsheet Brede Welvaart	4
	Bijlage C Bijeenkomst 1: Opzet	5
	Bijlage D Bijeenkomst 1: Vertrekpunten	8
	Bijlage E Bijeenkomst 1: Gesprekstool Provincie Overijssel	9
	Bijlage F Bijeenkomst 2: Opzet	10
	Bijlage G Bijeenkomst 2: Gesprekstool Het PON & Telos	1

1 Inleiding

1.1 Aanleiding

Net als op veel plekken in Nederland heeft de natuur in Overijssel het moeilijk. Voor alle provincies gelden verplichtingen om de achteruitgang van de natuur te stoppen, in het kader van het Europese Natura2000-beleid. In de provincie Overijssel moeten hiervoor maatregelen worden getroffen. Voor de gebieden Achter de Voort, Agelerbroek en Voltherbroek (AVAV) zijn deze maatregelen in 2013 vastgelegd in het Natura 2000-beheerplan. De beoogde maatregelen moeten leiden tot een hogere grondwaterstand en het voorkomen van de af- en uitspoeling van meststoffen naar de natuur. Dit zorgt in sommige gevallen voor verandering van landgebruik: zo kan het zijn dat een perceel een natuurbestemming krijgt in plaats van een landbouwfunctie. Hiermee zorgen de beoogde maatregelen voor het herstel van de natuur, maar brengen ze ook veranderingen in het gebied mee en hebben daarmee impact op de mensen die er wonen, werken en recreëren.

In 2015 is de gemeente Dinkelland een gebiedsproces gestart, enerzijds om de maatregelen uit te werken en anderzijds om te zorgen dat de omliggende eigenaren hier zo min mogelijk nadelen van ervaren. Bij de aanvang van het gebiedsproces was daarbij het idee om niet alleen natuurherstel te bevorderen, maar ook perspectief te bieden aan een toekomstbestendige agrarische sector. Dat gebeurde op basis van de Programmatische Aanpak Stikstof (PAS). Zolang werd gewerkt aan het natuurherstel kon, onder specifieke voorwaarden, vergunningsruimte voor het uitstoten van stikstof worden uitgegeven. Op die basis vonden de diverse Overijsselse overheden en belangenorganisaties elkaar in het akkoord "[Samen werkt beter](#)", tot de Raad van State op 29 mei 2019 een einde maakte aan de PAS. Sindsdien moet eerst bewezen zijn dat de achteruitgang van de natuur is gestopt, voordat er weer vergunningsruimte komt. Deze uitspraak heeft grote invloed gehad op de sfeer van het gebiedsproces. De urgentie van het natuurherstel nam toe, terwijl het perspectief voor de agrarische bedrijfsvoering onduidelijk werd.

Ondertussen is binnen het gebiedsproces in gezamenlijkheid gekeken hoe de maatregelen mogelijk aangepast kunnen worden, zodat de eigenaren minder overlast ervaren, zonder dat de natuur eronder lijdt. Het resultaat van dit gebiedsproces is het Provinciaal Inpassingsplan (PIP) van 2 juni 2022 waarin, aan de hand van inrichtingsplannen, wordt beschreven welke maatregelen het AVAV-gebied worden toegepast en welke oplossingen er zijn voor mogelijk negatieve effecten (mitigerende maatregelen). Voor de negatieve effecten op de particuliere eigendommen worden oplossingen gezocht op basis van volledige schadeloosstelling. Waar mogelijk worden verzachtende maatregelen getroffen. Indien dit niet mogelijk is, wordt geprobeerd gronden te ruilen of eigenaren in geld te vergoeden, inclusief de inkomensschade.

Op 24 april 2024 is een motie vreemd aangenomen door de Provinciale Staten waarin wordt voorgesteld een sociaaleconomische impactanalyse (SEIA) in het gebied uit te voeren. Provinciebreed is eerder een kwantitatieve SEIA uitgevoerd, om de impact van de natuurmaatregelen op de brede welvaart in kaart te brengen. Het voorliggend onderzoek is

een kwalitatieve SEIA voor het AVAV-gebied uitgevoerd door Het PON & Telos, op basis van de Sociaaleconomische Effectenanalyse (SEEA) integrale gebiedsaanpak van Wageningen Economic Research¹. De kwalitatieve SEIA bestaat enerzijds uit het in kaart brengen van de huidige situatie van het gebied (factsheet Brede Welvaart) en anderzijds uit het voeren van gesprekken over de door betrokkenen verwachte impact op de brede welvaart in het gebied, op basis van de maatregelen uit het inrichtingsplan.

1.2 Agelerbroek, Voltherbroek en Achter de Voort (AVAV)

In 2013 zijn de gebieden Agelerbroek, Voltherbroek en Achter de Voort (AVAV) in Overijssel aangewezen als Natura 2000-gebied. Deze gebieden, als onderdeel van een Europees natuurnetwerk, zijn in het leven geroepen om de achteruitgang van biodiversiteit en natuurkwaliteit tegen te gaan. Het AVAV-gebied is een natuurgebied dat zich kenmerkt door drassige bossen en bijzonder blauwgrasland. Op dit moment is het gebied te droog en er is te veel stikstof².

Om de natte natuur te herstellen is een maatregelenpakket vastgesteld in het inrichtingsplan, op basis van verschillende onderzoeken en met het streven de negatieve impact op het omliggende gebied te beperken. De maatregelen gaan zowel over aanpassingen binnen het natuurgebied als daarbuiten, zoals maatregelen aan grotere waterlopen en beken. De meeste aanpassingen zijn hydrologisch van aard: er wordt op sommige plekken meer water vastgehouden en op andere plekken wordt het water beter afgevoerd. Voor sommige agrariërs in het omliggende gebied betekenen de maatregelen beperkingen, zo mag op specifieke akkers geen bemesting meer plaatsvinden, het land alleen als blijvend grasland worden ingezet of worden delen omgezet naar natuur. In het inrichtingsplan is ook aandacht voor mitigerende maatregelen (zoals het voorkomen van wateroverlast) en kansen (bijvoorbeeld het onderhouden van de Middeleeuwse ringwalburcht Hunenborg).

Binnen en buiten het Natura 2000-gebied zijn er verschillende grondeigenaren, zoals particuliere boscigenaren, bewoners en/of agrariërs, die met de maatregelen te maken krijgen. Om transparantie te tonen en draagvlak in het gebied te creëren, zijn er sinds 2016 meerdere gebiedsavonden en keukentafelgesprekken geweest met een vertrouwenspersoon, de gemeentelijk projectleider en betrokken deskundigen. Met alle betrokkenen is een individueel communicatie- en/of participatietraject doorlopen.

Naast de herinrichting van het natuurgebied spelen er voor inwoners, en tijdens een tienjarig gebiedsproces, ook andere ontwikkelingen in de omgeving die mogelijk leiden tot kansen of bedreigingen. Zo bestaan er plannen van Defensie om mogelijk een grootschalige munitieopslag te plaatsen nabij dezelfde buurten (Agelo en Rossum). Dit zou betekenen dat hierdoor 24 woningen moeten verdwijnen, waar 27 gezinnen wonen.

¹ Reinhard, S., van Alphen, M., Siegerink, V., & Ooms, D. (2023). *Sociaal-economische effectenanalyse integrale gebiedsaanpak (SEEA): gespreksprotocol voor gebiedssessies*. Wageningen Economic Research. [Link](#)

² Achter De Voort, Agelerbroek en Voltherbroek. (z.d.). Provincie Overijssel. [Link](#).

Figuur 1. Kaart van AVAV-gebied. Bron: Inrichtingsplan Agelerbroek & Voltherbroek, 2022.

1.3 Brede welvaart

Om de sociaaleconomische impact in kaart te brengen, wordt er gekeken naar de effecten van natuurmaatregelen op de brede welvaart in het gebied. Het concept brede welvaart biedt een bril om op een meerdimensionale wijze naar economie en samenleving te kijken. Waar het (neo)klassieke welvaartsbegrip, met het BBP als maat, zich beperkt tot de mate waarin mensen in hun materiële behoeften kunnen voorzien, brengt brede welvaart ook de niet-materiële behoeften van mensen in beeld. Welvaart is immers meer dan alleen inkomen en verdienvermogen. Ook gezondheid, sociale contacten en de woonomgeving doen ertoe. Het gaat in essentie om de kwaliteit van leven van mensen. Die kwaliteit van leven wordt in belangrijke mate bepaald door de kwaliteit van de sociale én fysieke leefomgeving³ (CBS, 2023).

1.4 Onderzoeksvragen

Met dit onderzoek verkrijgt de provincie Overijssel inzicht in de manier waarop de verschillende betrokkenen in het gebied (inwoners, ondernemers en gebiedspartners) de impact van de voorgenen maatregelen beleven en inschatten. Ditzelfde onderzoek wordt ook uitgevoerd voor het nabijgelegen natuurgebied Lemselermaten. Na afloop van de kwalitatieve SEIA in beide gebieden worden de geleerde lessen en methodiek opgenomen in een handreiking.

³ CBS. (2023). *Brede welvaart*. Centraal Bureau Voor de Statistiek. [Link](#).

De volgende onderzoeksvragen worden beantwoord:

- 1 Wat is de huidige staat van de brede welvaart in het onderzoeksgebied en welke ontwikkelingen zijn er gaande?
- 2 Welke verwachte impact hebben de beoogde maatregelen uit het PIP ten behoeve van de verschillende gebiedsopgaven op brede welvaart?
- 3 Welke kansen liggen er voor het gebiedsproces, de betrokken overheden of andere partners om de leefbaarheid in het gebied te versterken?

Dit kwalitatieve onderzoek naar de verwachte effecten van de maatregelen uit het PIP levert een overzicht van de ervaringen, ideeën en verwachtingen van betrokkenen uit het gebied vanuit verschillende perspectieven zoals inwoners, ondernemers (waaronder agrariërs) en natuurbeschermende en terreinbeherende organisaties. Dit beeld geeft dus geen objectieve analyse van de te verwachten impact van de maatregelen, maar een breed beeld van de beleving en verwachtingen in het gebied.

1.5 Methodiek

Om de onderzoeksvragen te beantwoorden is gebruik gemaakt van een combinatie van methoden: kwantitatief onderzoek naar de huidige brede welvaart (factsheet Brede Welvaart) en kwalitatief onderzoek naar de verwachte impact van het PIP op de brede welvaart (gespreksmethode).

Factsheet Brede Welvaart

De factsheet betreft een weergave van de huidige brede welvaart in het AVAV-gebied en de ontwikkelingen en trends in de regio, de gemeente Dinkelland en provincie Overijssel. De factsheet functioneert als onderlegger in de bijeenkomsten, indien er vragen of onduidelijkheden zijn over de huidige stand van zaken.

Voor het in beeld brengen van brede welvaart wordt het model van de provincie Overijssel gehanteerd. In dit model worden de volgende acht thema's onderscheiden:

- Gezondheid en welzijn
- Natuur en milieu
- Sociale cohesie en lokale kracht
- Bereikbare voorzieningen
- Veiligheid
- Werk en economie
- Wonen en ruimtelijke kwaliteit
- Erfgoed en identiteit

Om de autonome ontwikkelingen en trends in de regio en specifiek voor de agrarische sector goed in te schatten wordt niet alleen de brede welvaart nu in beeld gebracht, maar worden ook gegevens geanalyseerd van de afgelopen 5 tot 10 jaar. De gegevens worden verzameld op het laagst mogelijke schaalniveau. Voor sommige indicatoren is dit wijk- en buurtniveau, voor andere indicatoren is dat gemeenteniveau en voor een enkele indicator is dat provincie-niveau. Voor een gedetailleerde beschrijving van de indicatoren, zie bijlage A.

Gespreksmethode kwalitatieve SEIA

De gespreksmethode voor de kwalitatieve SEIA bestaat uit de volgende twee stappen: een maatregelenanalyse (1) en bijeenkomsten in het gebied (2). In de eerste stap worden de maatregelen uit het inrichtingsplan geanalyseerd en bepaald tot welke veranderingen deze leiden op het gebied van landbouw, wonen en recreatie. Dit gebeurt op basis van de locatie en omvang van de maatregelen, de relevantie voor de betrokkenen en in welke mate deze leiden tot gebruiksbeperkingen of veranderingen voor de landbouwbedrijfsvoering, woonomgeving of gebiedsrecreatie.

In de tweede stap worden twee fysieke bijeenkomsten georganiseerd met betrokkenen om verwachtingen en inzichten op te halen. De deelnemers bestaan uit een divers gezelschap zodat de verschillende perspectieven uit het gebied zoveel mogelijk vertegenwoordigd zijn, zoals: inwoners, ondernemers (waaronder agrariërs), natuurbescherming, terreinbeherende organisaties, recreatie, erfgoed en betrokken overheidsfunctionarissen. Om de gesprekken te structureren zijn twee gesprekstools ontwikkeld, voor de eerste bijeenkomst door de provincie Overijssel (op basis van de SEEA integrale gebiedsaanpak van Wageningen Economic Research¹) en voor de tweede bijeenkomst door Het PON & Telos. Hiermee wordt zowel de verwachte impact van het PIP op brede welvaart opgehaald, als mogelijke oplossingen voor verwachte negatieve effecten.

Een gedetailleerde beschrijving van de gespreksmethodiek met praktische handvatten volgt in een afzonderlijk gepubliceerde handreiking, na afronding van de kwalitatieve SEIA's voor de gebieden AVAV en Lemselermaten.

1.6 Leeswijzer

Hoofdstuk 2 bevat een uiteenzetting van de resultaten van de twee onderzoeksdelen, waarna in hoofdstuk 3 een samenvatting volgt met conclusies over de verwachte sociaaleconomische impact, mogelijkheden om de leefbaarheid in het gebied te verbeteren en aanbevelingen voor toekomstige gebiedsprocessen.

2 Kwalitatieve sociaaleconomische impactanalyse

In dit hoofdstuk worden de resultaten van zowel de factsheet als de kwalitatieve sociaaleconomische impactanalyse weergegeven.

2.1 Factsheet Brede Welvaart

Met de Factsheet AVAV en Lemselermaten is de brede welvaart in het AVAV-gebied in kaart gebracht aan de hand van acht thema's: Natuur en milieu, Werk en economie, Gezondheid en welzijn, Wonen en ruimtelijke kwaliteit, Veiligheid, Sociale cohesie en lokale kracht, Bereikbare voorzieningen en Erfgoed en identiteit. Het Natura-2000 gebied Lemselermaten is ook weergegeven in de factsheet, omdat hier gelijktijdig eenzelfde gebiedsproces loopt en sommige indicatoren op gemeente- en provincieniveau in kaart worden gebracht. [De factsheet is hier te vinden](#) en in bijlage B. Hierna volgt een korte samenvatting van de factsheet.

Demografische ontwikkeling en agrarische sector

Van de 2690 inwoners in AVAV en Lemselermaten, wonen de meeste mensen in Rossum (950 inwoners). In verhouding tot andere leeftijdsgroepen, zijn de meeste inwoners tussen de 45 en 65 jaar. In de gemeente Dinkelland is het aantal landbouwbedrijven in de afgelopen 10 jaar afgenomen, zo ook het aantal rundveehouders. Het aantal runderen, geiten en akkerbouwbedrijven is in dezelfde periode wél toegenomen.

Natuur en milieu

Hoewel de ammoniakemissie gelijk is gebleven in de gemeente Dinkelland, is de concentratie fijnstof PM 2.5 bijna gehalveerd, in ongeveer tien jaar tijd. Er is een toename van hittestress in het gebied, en van particulier opgewekte zonnestroom. In Lemselermaten is de grondwaterstand gedaald, tussen 2012 en 2019.

Werk en economie

Sinds 2019 is er een toename van het aantal werkzame inwoners binnen de gebieden. En hoewel ervanaf 2012 minder mensen moeite hebben met rondkomen, is er sinds 2020 weer een steeds grotere groep die hier last van heeft. Het vertrouwen in de economie is sterk gedaald (van 24% naar -42%), in de provincie Overijssel. Sinds 2013 neemt het aantal economische activiteiten toe in de gemeente Dinkelland, net als het aantal beschikbare banen, sinds 2018.

Gezondheid en welzijn

In 2022 beoordelen de inwoners binnen de gebieden hun gezondheid lager (tussen 2012 en 2022), beweegt een grotere groep minder vaak (tussen 2016 en 2022) en ervaren meer inwoners stress (tussen 2017 en 2022), dan voorheen. In 2022 geven inwoners van de gemeente Dinkelland aan vaker tevreden te zijn met hun leven en de hoeveelheid vrije tijd, in vergelijking met 2013. Ook is de gemiddelde levensverwachting gestegen, tussen 2009 en 2018.

Wonen en ruimtelijke kwaliteit

In 2021 zijn inwoners vaker tevreden met hun woonomgeving dan in 2012, binnen het AVAV-gebied en Lemselermaten. Van alle buurten scoort Klein Agelo het hoogst op de beweegvriendelijkheid van de omgeving (de bereikbaarheid en diversiteit om te bewegen in de openbare ruimte).

Veiligheid

In 2023 voelt een kwart van de inwoners van de gemeente Dinkelland zich wel eens of vaak onveilig.

Sociale cohesie en lokale kracht

In de buurten binnen AVAV en Lemselermaten is de redzaamheid en het aantal vrijwilligers afgenomen, tussen 2016 en 2022. Binnen de gemeente Dinkelland is het sociaal contact afgenomen in 2022, in vergelijking met 2012. Het vertrouwen in de overheid is in diezelfde periode toegenomen.

Erfgoed en identiteit

In de gemeente Dinkelland zijn er 2 beschermde dorps- of stadsgezichten met cultuurhistorische waarde en 4,7 Rijksmonumenten per 1.000 inwoners.

Bereikbare voorzieningen

Gemiddeld gezien zijn de afstanden tot supermarkten, horeca en bushaltes nagenoeg gelijk gebleven. De afstand tot vrijetijdsvoorzieningen is licht afgenomen. In Tilligte en Rossum zijn de afstanden tot voorzieningen het grootst.

2.2 Kwalitatieve SEIA

Hierna worden de resultaten van de twee bijeenkomsten weergegeven, die in beeld brengen welke sociaaleconomische impact de deelnemers verwachten van de maatregelen uit het PIP. In deze verslaglegging is ervoor gekozen dicht bij de bewoording van de deelnemers te blijven, om een zo zuiver mogelijk beeld te schetsen van hun perspectieven. De resultaten zijn dus geen weergaven van de daadwerkelijke impact van het inrichtingsplan op de brede welvaart in het gebied, maar de interpretatie en beleving van de deelnemers aan tafel.

2.2.1 Bijeenkomst 1: brede welvaartseffecten

Deelnemers

Bij de eerste bijeenkomst waren 17 deelnemers aanwezig, die vanuit verschillende perspectieven betrokken zijn bij het gebied. Onder de deelnemers waren agrariërs, inwoners (waaronder boseigenaren), een vertrouwenspersoon, ondernemers uit de recreatiesector en afgevaardigden van de gemeente, LTO Noord, terreinbeherende organisaties en een gebiedscollectief.

Positieve effecten

Als verwachte positieve effecten van de maatregelen benoemen deelnemers verschillende aspecten die samenhangen met natuur en biodiversiteit. Van meer ruimte voor natuur(beleving), een hogere natuurwaarde en grotere biodiversiteit worden positieve effecten verwacht op de thema's *gezondheid & welzijn*, *natuur & milieu* en *wonen & ruimtelijke kwaliteit*. Bij *natuur & milieu* wordt ook als positief effect benoemd dat de sectoren landbouw en natuur elkaar meer opzoeken, doordat de boer een rol krijgt in natuurbeheer. Dat sluit aan bij de constatering dat de samenhang tussen landbouw en natuur meer naar vroeger terug zal gaan, als positief effect op *erfgoed & identiteit*. Bij dit thema wordt ook het behoud van de hakhout-cultuur⁴ genoemd en de constatering dat behoud van lokale bevolking zorgt voor cultuurhistorie en identiteit. Naast de kans die een rol voor agrariërs in natuurbeheer biedt, zien de deelnemers mogelijkheden voor positieve effecten op *werk & economie* (voor lokale ondernemers en inwoners) door meer natuurbeleving, in bijvoorbeeld recreatie en nevenactiviteiten voor agrariërs. Als positief effect op *sociale cohesie & lokale kracht* wordt het buitengebied genoemd als verbindende factor, voor mensen en voor de leefomgeving.

Negatieve effecten

Langlopende onzekerheid wordt genoemd als factor die een negatief effect heeft op fysieke en mentale gezondheid van agrariërs (*gezondheid & welzijn*), bestaande uit stress, onduidelijke bestaanszekerheid en de druk die dit legt op betrokkenen en hun gezin. Deelnemers verwachten ook negatieve effecten op *sociale cohesie & lokale kracht* door het vertrekken van oorspronkelijke bewoners: minder contact met de burens, minder gezelligheid, minder sociale controle en zelfs sociale ontwrichting als gevolg van de maatregelen. Verwachte negatieve effecten op *bereikbare voorzieningen* hangen hiermee samen: minder inwoners betekent minder voorzieningengebruik (en dus op termijn een vergrote kans op minder voorzieningen) en de mogelijke afsluiting van wegen leidt tot verminderde bereikbaarheid van voorzieningen. De verwachte negatieve effecten op *veiligheid* liggen deels in deze lijn: deelnemers vrezen vermindering van (sociaal) toezicht, deels als gevolg van leegloop, en daarmee gepaard gaand een groter gevoel van onveiligheid. Ook worden overlast van nieuwe vormen van recreatie (buggy's) en het risico op wateroverlast bij piekbuien benoemd als verwachte negatieve effecten op de veiligheid in het gebied. De vernatting van velden en de aantrekkingskracht die dat uitoefent op ganzen wordt benoemd als onaantrekkelijke effecten in relatie tot *natuur & milieu*.

De negatieve effecten op *werk & economie* zien deelnemers in het lagere rendement van minder bruikbare grond en het risico op extra beperkingen in de toekomst. Daarnaast wordt genoemd dat de maatregelen een grote investering betekenen voor een relatief klein gebied. Op het gebied van *erfgoed & identiteit* vragen deelnemers zich af of de boer wel boer kan blijven en wordt benoemd dat met het verdwijnen van (boeren)bedrijven en noaberschap ook het gebruik van het (agrarisch cultuur-)landschap verdwijnt of verandert. Ook de verandering van de bosstructuur door waterverlaging wordt hier genoemd als negatief effect.

⁴ *Hakhoutcultuur langs de Vecht | Landschap Overijssel*. (z.d.). [Link](#)

Onbekende effecten

In de categorie 'onbekende effecten' benoemen deelnemers de verwachte effecten waarvan zij nog niet weten of deze positief of negatief zijn. Toename van toerisme is er daar één van: deelnemers geven aan dit positieve effecten kan hebben, maar ook overlast kan veroorzaken. In deze categorie worden ook zorgen benoemd over mogelijke ontwikkelingen als gevolg van de maatregelen, die deelnemers op dit moment nog niet kunnen overzien. De stapeling van opgaven in het gebied en de onzekerheid over de toekomst blijft ook niet onbenoemd: de toekomstbestendigheid van bedrijven en de brede welvaart in het gebied komen hiermee onder druk te staan. Deelnemers vragen zich af wat er gebeurt met de erven van boeren die verplaatsen en wat dat teweeg zal brengen voor de kwaliteit van de leefomgeving en voor het voortbestaan van bedrijven die samenwerken met agrariërs, zoals loonwerkers en toeleveranciers. Daarnaast uiten zij zorgen over het voortbestaan van voorzieningen wanneer inwoners verhuizen en het gebied daarmee mogelijk onvoldoende aantrekkelijk wordt voor jongeren om zich er te vestigen. Nog specifiek wordt de zorg geuit over wat het teweeg zal brengen wanneer mensen met een belangrijke rol in de gemeenschap verdwijnen uit het gebied.

Kansen

De deelnemers zien vooral kansen in de uitgebreidere mogelijkheden voor recreatie in het gebied als gevolg van de maatregelen. De vraag naar voorzieningen die daarmee ontstaat kan ertoe leiden dat deze (ook voor de lokale bevolking) blijvend beter ontsloten worden. Meer recreatie biedt ook kansen voor het onderhoud en de uitbreiding van bestaande routes en het biedt kansen voor (agrarische) ondernemers langs die route, bijvoorbeeld voor het inrichten van rust- of verkooppunten langs de recreatieroutes. Ook biedt het kansen voor behoud van erfgoed en identiteit: de potentie van culturele elementen en karakteristieke (monumentale) gebouwen kan benut worden in de ontwikkelingen in het gebied. Deelnemers benoemen ook de inzet van lokale ondernemers als kans: agrariërs uit het gebied die een rol krijgen in agrarisch natuurbeheer en het beheer van recreatieve elementen, of lokale aannemers die een rol krijgen in aanleg en onderhoud van (nieuwe) infrastructuur. Meer ruimte voor wonen en recreatie in het landelijk gebied wordt ook genoemd als kans voor de verbetering van *gezondheid & welzijn* en van *wonen & ruimtelijke kwaliteit*.

Aandachtspunten

De aandachtspunten die deelnemers benoemen clusteren rond zeven samenhangende onderwerpen: *noaberschap, samenwerking, veiligheid, water, onzeker proces, economie* en *samenhangende aanpak*.

Noaberschap

De genoemde aandachtspunten bij *noaberschap* betreffen onder andere het vertrek van (oorspronkelijke) bewoners uit het gebied. Deelnemers verwachten dat dit leidt tot een afname van sociale samenhang en dat het effect heeft op de identiteit en cultuurhistorie van het gebied. Daarnaast is er minder gebruik van voorzieningen wanneer er minder inwoners zijn, wat het risico oplevert dat voorzieningen verdwijnen uit het gebied. Ook de mogelijkheid dat jonge boeren het agrarisch bedrijf niet overnemen van de vorige generatie, vanwege onzekerheid over de toekomst, heeft effect op de sociale samenhang en lokale kracht in het gebied.

Samenwerking

Rondom de *samenwerking* in het gebied zien deelnemers verschillende aandachtspunten. Zo benoemen deelnemers dat het draagvlak voor versterking van de natuur wegvalt door de zwart/wit-belangen die worden ervaren en een rol spelen in de ontwikkelingen. Er wordt onbegrip en gebrek aan samenwerking gesignaleerd tussen mensen én organisaties in het gebied. Als concreet onderwerp binnen samenwerking tussen verschillende actoren wordt genoemd dat er randvoorwaarden nodig zijn voor het natuurbeheer, bijvoorbeeld om ervoor te zorgen dat er geen onkruiddruk komt vanuit de natuur.

Veiligheid

Onder het onderwerp *veiligheid* vallen aandachtspunten voor de sociale en fysieke veiligheid in het gebied. De zorgen rond sociale veiligheid betreffen de risico's die leegstand en verminderde sociale controle met zich meebrengen. Om verloedering en criminaliteit in leegstaande gebouwen te voorkomen worden meer controlemechanismen nodig geacht, zeker wanneer de sociale controle minder wordt wanneer er inwoners vertrekken uit het gebied. Daarnaast zou een toename van recreatie in het gebied voor overlast kunnen zorgen.

Water

De genoemde aandachtspunten voor de fysieke veiligheid in het gebied gaan vooral over *waterveiligheid*, zowel bij extreem weer als door veranderingen in de grondwaterstand. Deelnemers vragen zich af of er voldoende rekening wordt gehouden met de gevolgen van de maatregelen voor percelen en gebouwen en of de rekenmodellen voor wateroverlast waarmee gewerkt wordt voldoende actueel zijn.

Onzekere proces

Het *onzekere proces* is een belangrijk onderwerp voor deelnemers. Zij benoemen dat de langlopende onzekerheid over de voorgenomen ontwikkelingen in het gebied voor veel stress zorgt bij agrariërs en inwoners. Er bestaan zorgen over wat er gebeurt met een locatie wanneer een agrarisch bedrijf verplaatst en over de mogelijkheid dat sommige eenlingen onbedoeld bevoordeeld worden ten koste van andere agrariërs in het gebied, bijvoorbeeld door bedrijfsovername.

Economie

Het onderwerp *economie* kent uiteenlopende aandachtspunten. Deelnemers vragen zich af of de investeringen die agrariërs en andere ondernemers (zoals loonwerkers) moeten doen als gevolg van de veranderingen economisch haalbaar zijn. Aangepast beheer, van natuur in plaats van landbouwgrond of van nattere landbouwpercelen, vraagt wellicht ander materieel. Deelnemers benoemen ook zorgen over de haalbaarheid en rentabiliteit van dit soort investeringen.

In algemenere zin wordt het betaalbaar houden van natuurbeheer genoemd als aandachtspunt. Daarnaast geven deelnemers aan dat voor de toekomst van het gebied bedrijven en inkomen nodig zijn, en dat dit onder druk staat doordat jonge agrariërs twijfelen over de haalbaarheid van een toekomstig verdienmodel in het gebied.

Deelnemers benoemen tot slot de betaalbaarheid van erfgoed en vastgoed voor lokale bewoners als aandachtspunt.

Samenhangende aanpak

Een *samenvangende aanpak* van de verschillende opgaven in het gebied, zoals Natura 2000-ontwikkelingen en de aanwijzing van een locatie voor het munitiedepot van defensie, is een duidelijke wens van de deelnemers. Opeenvolgende processen in plaats van een gelijktijdige behandeling van de verschillende ontwikkelingen in hetzelfde (kleine) gebied zorgen voor extra stress en onzekerheid bij betrokkenen. Daarnaast benoemen deelnemers als aandachtspunt het combineren van opgaven in het gebied om ruimtelijke druk te beperken. Dit wordt genoemd als aandachtspunt voor beheer en onderhoud door terreinbeherende organisaties.

2.2.2 Bijeenkomst 2: oplossingen en kansen

Deelnemers

Voor de tweede bijeenkomst kwamen 24 deelnemers bijeen, waarvan het grootste deel dezelfde betrokkenen waren als bij de eerste bijeenkomst. Onder de deelnemers waren agrariërs, inwoners (waaronder boseigenaren), een vertrouwenspersoon, ondernemers uit de recreatiesector en afgevaardigden van de gemeente, LTO Noord, terreinbeherende organisaties, een organisatie voor erfgoed en een gebiedscollectief.

Aandachtspunten en oplossingen

De geclusterde aandachtspunten die voortkwamen uit de eerste bijeenkomst vormden het uitgangspunt voor de gesprekken in bijeenkomst 2. In de gesprekstool werden de aandachtspunten toegelicht, waarna de deelnemers eerst nog zelf aanvullingen konden noteren. Daarna gingen de deelnemers in gesprek over mogelijke oplossingen. Hierna volgt de beschrijving van elk aandachtspunt en bijbehorende effecten, de besproken aanvullingen en oplossingen.

Noaberschap

Benoemde effecten uit bijeenkomst 1:

- *Als jonge boeren het agrarisch bedrijf niet voortzetten vanwege onzekerheid over de toekomst, heeft dat effect op de sociale samenhang en lokale kracht in het gebied;*
- *Als (oorspronkelijke) bewoners vertrekken, neemt de sociale samenhang af;*
- *Als (oorspronkelijke) bewoners vertrekken, heeft dat effect op de identiteit/cultuurhistorie;*
- *Minder inwoners geeft minder gebruik van voorzieningen.*

Bij het aandachtspunt *noaberschap* bespraken de deelnemers de rol van actoren van buiten het gebied. Ze benoemen bijvoorbeeld dat terreinbeherende organisaties (TBO's) hun gronden verpachten aan derden, in plaats van aan agrariërs in het gebied. Daarnaast benoemen zij zorgen over wat mogelijk verdwijnt met het vertrekken van (oorspronkelijke) bewoners: sociale controle, culturele gebruiken en voorzieningen.

Zij zien oplossingen in het betrekken van nieuwe bewoners bij oude gebruiken en tradities en in het bedenken van mogelijkheden het financieel aantrekkelijk te maken voor lokale jeugd om door vererving in het gebied te blijven. Nog een oplossing voor de verwachte negatieve effecten op noaberschap ligt in de werkzaamheden die nodig zijn voor de

ontwikkelingen in het gebied; deze zouden gegund moeten worden aan lokale ondernemers.

Op de vraag wat er nodig is om deze oplossingen te realiseren, benoemen deelnemers bestuurlijk lef als voorwaarde: niet blijven polderen, maar meer geven en nemen om er samen uit te komen. Ook openbaarmaking van de gebiedsmonitoring zou volgens hen bij kunnen dragen aan de oplossingen, omdat de natte jaren wellicht al effect hebben gehad op de opgaven in het gebied.

Samenwerking

Benoemde effecten uit bijeenkomst 1:

- *Draagvlak voor versterken van natuur valt weg door alle zwart/wit belangen;*
- *Onbegrip en gebrek aan samenwerking tussen mensen en organisaties uit het gebied;*
- *Randvoorwaarden in beheer nodig 'zorg dat er geen onkruidruk komt vanaf natuur.*

De groep deelnemers die het aandachtspunt *samenwerking* besprak tijdens de bijeenkomst had hier nog een aantal aanvullingen op. Zij benoemen de behoefte aan gelijkwaardigheid tussen de verschillende actoren in het gebied en ervaren onvoldoende belangenbehartiging van alle betrokken bij het opstellen van de beheerplannen voor het gebied. Daarnaast merken zij op dat het afsterfbeleid in bosbeheer negatieve publiciteit oplevert, omdat het onverzorgd oogt.

Deelnemers zien oplossingen in meer samenwerking met de omgeving. Zo pleiten zij ervoor om zaken als beheer en gronduitgifte vorm te geven samen met de omgeving, waarbij vooral moet worden samengewerkt vanuit het gemeenschappelijk belang, in plaats van vanuit de specifieke taken van de afzonderlijke actoren. Hierin zou ook meer ruimte moeten zijn voor maatwerk. Om deze oplossingen te realiseren, zijn betere participatieprocessen bij de herziening van beheerplannen nodig en meer tijdige informatie over (aanstaande) kansen en regelingen voor een gebied. Daarnaast denken zij dat een periodieke publicatie door TBO's over de ontwikkelingen in het gebied, met daarbij contactgegevens van een aanspreekpunt, zou bijdragen aan de oplossingen.

Veiligheid

Benoemde effecten uit bijeenkomst 1:

- *Wees waakzaam op het verloederen van panden en erven;*
- *Als er minder inwoners zijn, neemt de sociale controle en woonveiligheid af;*
- *Meer recreatie en bezoekers zorgt voor meer overlast.*

Bij het aandachtspunt veiligheid bespraken de deelnemers nog enkele aanvullingen met betrekking tot verkeer en criminaliteit. Het onderhoud van wegen, fietspaden en naastgelegen water verdient aandacht in het kader van veiligheid. Wanneer er meer recreatie komt in het gebied, bijvoorbeeld door de omvorming van agrarische bedrijven, is het voor veiligheid van belang dat recreanten zich bewust zijn van het reguliere weggebruik in het gebied door wandelaars en agrarisch werkverkeer. Wat criminaliteit betreft, zien deelnemers de aanwezigheid van 'ongenode gasten' in het buitengebied en het risico op criminaliteit in leegstaande panden als belangrijke aanvullingen.

Oplossingen voor deze veiligheidskwesties zien zij in meer toezicht, in samenwerking met bewoners, en goede afspraken, bijvoorbeeld over overlastgevende voertuigen (buggy's, fatbikes) en de ruimte die agrarisch verkeer (seizoensgebonden) nodig heeft. Daarnaast stellen zij verbeterd onderhoud van onverharde paden en wegen en een weginrichting met secundaire wandel- en fietspaden met bijbehorende waarschuwborden voor als oplossingen. Specifiek voor de mogelijke veiligheidsproblemen rond leegstaande panden, zien deelnemers de oplossing in een proactieve aanpak: panden herbestemmen voordat deze leeg komen te staan en deze eerst aanbieden aan de lokale bevolking.

Als randvoorwaarde voor deze oplossingen is volgens hen duurzaam beleid nodig, vormgegeven samen met inwoners, waarvoor betere communicatie cruciaal is. Daarnaast wordt opgemerkt dat wanneer economische activiteiten in het gebied gewaarborgd blijven, de sociale veiligheid ook op peil zal blijven.

Water

Benoemde effecten uit bijeenkomst 1:

- *Rekening houden met waterafvoer: veiligheid onder druk bij onderlopen percelen, woningen, erven (hoe actueel zijn de rekenmodellen voor wateroverlast)?*
- *Houd rekening met extreem weer;*
- *Opkomend grondwater i.r.t. water op/onder woningen/erven (voornamelijk buiten het projectgebied);*
- *Onderlopende percelen, gronden, erven, wegen etc. bij hevige regenbuien.*

De groep deelnemers die het aandachtspunt *water* besprak tijdens de bijeenkomst had hier nog enkele aanvullingen op. Zij benoemen de overlast van insecten bij stilstaand water en de waarde van het kanaal als landschapselement als punten die aandacht verdienen. Daarnaast vragen zij zich of de uitdagingen die vernatting met zich meebrengt voor het beheer van grond (natuur en/of landbouw) voldoende worden gecompenseerd met de vergoedingen die daarvoor staan, zeker waar het kleinere percelen in particulier beheer betreft. Verder benoemen zij dat de aangewezen beekdalzones in het gebied meer ruimte geven voor het water, maar wel een grote economische impact hebben, bovenop de beperkingen door de maatregelen in het PIP.

De oplossing voor (verwachte) waterproblematiek in het gebied zien de deelnemers onder andere in het behouden van de agrarische titel voor natuurgronden, zodat er kansen zijn voor langjarige ANLb-vergoedingen (Agrarisch Natuur- en Landschapsbeheer), waarmee de natuurdoelen ook kunnen worden behaald. Hiervoor zien zij aanpassing van provinciale regelgeving met betrekking tot afwaardering als randvoorwaarde. Daarnaast wijzen zij op het belang van goede monitoring van de gevolgen binnen én buiten de projectgrens van het PIP, zodat afdoende mitigerende maatregelen kunnen worden getroffen waar nodig, ook wanneer pijnpunten pas duidelijk worden na afronding van het project. De deelnemers benoemen nazorg als taak voor de provincie. Een concrete oplossing voor wateroverlast die de deelnemers bespraken is het ophogen van wegen waar nodig.

Onzeker proces

Benoemde effecten uit bijeenkomst 1:

- *De vrees bestaat dat sommige bewoners onbedoelde voordelen krijgen ten koste van boeren;*

- *Zorgen over wat er gebeurt met een locatie wanneer een boer zijn bedrijf verplaatst;*
- *Langlopende onzekerheid geeft veel stress voor boeren en inwoners.*

Tijdens het gesprek komt naar voren dat rondom het aandachtspunt *onzeker proces* de nadruk bij de agrariër ligt: bestaansonzekerheid door gebrek aan economisch rendabel toekomstperspectief. Het onzekere proces draagt ook bij aan een gebrek aan vertrouwen, er bestaat een gevoel dat er op afstand, vanachter een bureau, wordt bedacht wat er in het gebied moet gebeuren. Er wordt ook aangegeven dat het communicatieproces voor demotivatie en stress zorgt, doordat er veel verschillende visies worden gedeeld en er gedurende het proces wisselingen zijn geweest van betrokken professionals. De timing van de gevraagde participatie, zoals deze bijeenkomsten, wordt benoemd als belangrijk punt. Deelnemers benoemen dat gesprekken om mee te denken aan het einde van het proces, niet zorgen voor het gevoel dat hun input serieus wordt genomen.

De oplossing hiervoor zien de deelnemers in écht luisteren, en dit dan ook om te zetten in acties. Bewoners willen zien dat er met hen samen wordt gewerkt en dat de overheid wil werken aan het versterken van het onderlinge vertrouwen.

Economie

Benoemde effecten uit bijeenkomst 1:

- *Toekomst van het gebied heeft bedrijven en inkomen nodig: jonge boeren twijfelen over toekomst;*
- *Economische omslag is wellicht mogelijk, maar ook haalbaar? Kan de boer, de boer blijven?*
- *Aangepast beheer vraagt omzetting van loonwerkmaterieel. Kan dat uit?*
- *Natuurbeheer betaalbaar houden;*
- *Erfgoed en vastgoed moet betaalbaar blijven voor lokale bewoners.*

Ter aanvulling van het aandachtspunt *economie* geven deelnemers aan dat voor een gezonde economie niet alleen welvaart nodig is, maar ook welzijn, waar naar hun idee te weinig aandacht voor is. Het economische perspectief is nauw verweven met het bestaan van de agrariër, deelnemers beschrijven een grote (emotionele) betrokkenheid tussen de boer, zijn grond, zijn bedrijf en zijn verleden en toekomst. Zij vermoeden dat dat voor 'buitenstaanders' moeilijk voor te stellen is. Verder benadrukken ze dat er vanuit het Natura 2000-gebied nu beperkt wordt bijgedragen aan de economische waarde in het gebied, terwijl zij hier wel mogelijkheden voor zien.

De oplossingen voor het gebrek aan economisch toekomstperspectief zoeken de deelnemers in alternatieve inkomsten en werkgelegenheid. Zo kan het Natura 2000-gebied zelf economisch bijdragen, bijvoorbeeld op het gebied van recreatie, beleving, houtopbrengst, natuurproducten of biobased bouwen. Daarbij is ook flexibiliteit in de inrichtingsplannen nodig: randzones zijn nu bijvoorbeeld als natuur ingetekend, maar wellicht is een combinatie van natuur en landbouw mogelijk met natte teelten, zoals olifantsgras, lisdodde of andere gewassen. Door de gronden een natuurbestemming te geven, zijn er per direct geen economische opties mogelijk. Behoud van agrarische bestemming (mèt beperkingen) biedt hierin kansen, zoals Agrarisch Natuur- en Landschapsbeheer. Een andere optie is overheidsgronden toevertrouwen aan lokale ondernemers (bijvoorbeeld onder Didam-arrest), zodat het gebied kan profiteren van nieuwe economische activiteit. Ten slotte zien sommige deelnemers dat economische

omslag alleen voldoende steun krijgt van inwoners indien er langjarige inkomensgarantie is.

Om deze oplossingen mogelijk te maken zien deelnemers een rol voor de provincie, GS en PS, om uitgangspunten voor afwaardering van natuur of landbouw te evalueren en te herzien. Vertrouwen in de samenwerking tussen alle gebiedspartners is hiervoor een vereiste. Daarbij is lokale inbreng in besluitvorming en een verzekering van bestaanszekerheid voor betrokkenen nodig om nieuwe economische collectieven te dragen.

Samenhangende aanpak

Benoemde effecten uit bijeenkomst 1:

- *Beheer en onderhoud TBO's. Combineer opgaven. Dat beperkt ruimtelijke druk;*
- *Verschillende ontwikkelingen in hetzelfde gebied tegelijk / in samenhang behandelen (PIP &*
- *munitiedepot defensie);*
- *Opvolgende processen geeft extra stress (ruilverkaveling, N2000).*

In de bespreking van het aandachtspunt *samenhangende aanpak* vullen de deelnemers aan dat er behoefte is aan een langjarige (30 jaar) visie voor het platteland, waarin niet alleen de wensen van stedelingen maar ook van bewoners uit het gebied worden meegenomen. Ook wordt het proces rondom bedrijfsovername benoemd, hierover is zekerheid gewenst.

Een oplossing voor een integrale aanpak werd al in de eerste bijeenkomst gegeven: meer saamhorigheid tussen de sectoren landbouw en natuur, waarbij de boer een rol krijgt in het beheer. Hierop reflecteren de deelnemers dat dit een goede oplossing is, mits er ook een economisch gezonde waarde aan hangt, zonder restricties.

Een andere manier van opgaven samen oppakken, is door bijvoorbeeld lokale ondernemers een rol te geven bij het beheer van recreatie. Daarbij wordt benoemd dat dit ook geldt voor aanbestedingen door de provincie of Rijksonderzoeksbureaus. Ten slotte wordt benoemd dat samenhang alleen mogelijk is wanneer er mét betrokkenen wordt gesproken, en niet over hen, in gesprekken over de langere termijn. Hiervoor moet er goede communicatie zijn tussen de verschillende partijen en moeten betrokkenen serieus genomen worden.

3 Conclusies

In voorgaande hoofdstukken is toegelicht hoe het AVAV-gebied scoort op brede welvaartsindicatoren (onderzoeksvraag 1) en hoe de verwachte impact van de maatregelen uit het PIP wordt beleefd door betrokkenen in het gebied. In dit afsluitende hoofdstuk wordt de verwachte impact van het PIP samengevat zoals de deelnemers aan de kwalitatieve SEIA hebben aangegeven (onderzoeksvraag 2). Vervolgens worden de geleerde lessen en aangedragen oplossingen uit deze kwalitatieve SEIA beschreven, voor versterking van de leefbaarheid in het gebied en voor toepassing in toekomstige gebiedsprocessen (onderzoeksvraag 3).

3.1 Verwachte sociaaleconomische impact

Welke verwachte impact hebben de beoogde maatregelen uit het PIP ten behoeve van de verschillende gebiedsopgaven op de brede welvaart?

Voor bijna alle brede welvaartsthema's verwachten de betrokkenen zowel positieve als negatieve effecten van de maatregelen uit het PIP. Uit de gesprekken blijkt dat een deel van de verwachte impact is gebaseerd op aannames, die niet allemaal direct voortkomen uit de maatregelen in het PIP maar uit het beleefde beeld van de veranderingen, ook als gevolg van bredere ontwikkelingen in het gebied. Indien het laatste aan de orde is, wordt dit bij de onderstaande conclusies aangegeven.

Meer ruimte voor natuur(beleving), hogere natuurwaarde en grotere biodiversiteit

Deelnemers verwachten positieve effecten op gezondheid & welzijn, natuur & milieu en wonen & ruimtelijke kwaliteit door meer ruimte voor natuurbeleving, hogere natuurwaarde en grotere biodiversiteit, als gevolg van de maatregelen uit het PIP die leiden tot uitbreiding en herstel van de natuur in het gebied. Ook voorzien betrokkenen positieve effecten op sociale cohesie & lokale kracht, omdat het groene buitengebied mensen en hun leefomgeving verbindt. De deelnemers verwachten op het thema werk & economie nadelige effecten van de maatregelen die voorzien in uitbreiding van het natuurgebied, door een verwacht lager rendement van percelen met gebruiksbepkeringen en de omvorming van landbouwpercelen naar natuur.

Verbeterde samenhang tussen landbouw en natuur

De deelnemers verwachten dat de agrariër een rol krijgt in het natuurbeheer, doordat de verandering naar nattere agrarische percelen voor sommige agrariërs de noodzaak meebrengt om hun verdienmodel en grondgebruik aan te passen. Deze verwachte effecten worden benoemd als positief op het thema werk & economie. Deelnemers benoemen dat de sectoren landbouw en natuur elkaar weer meer zullen opzoeken als gevolg van de maatregelen, net zoals dat vroeger het geval was. Dat wordt gezien als een positief effect op zowel erfgoed & identiteit als op natuur & milieu.

Meer mogelijkheden voor wonen en recreatie

Voor de thema's gezondheid & welzijn en wonen & ruimtelijke kwaliteit geldt tevens dat deelnemers kansen zien als gevolg van de maatregelen door meer ruimte voor wonen en recreatie in het buitengebied. Meer recreatie kan ook zorgen voor nieuwe verdiensten voor lokale ondernemers en agrariërs, en daarmee voor een positief effect op werk & economie. Een uitbreiding van recreatieve mogelijkheden is te herleiden tot de maatregelen uit het PIP, de verwachte uitbreiding van ruimte voor wonen lijkt deels te berusten op de aanname dat op de locaties waar agrarische bedrijven stoppen of krimpen, meer ruimte zal ontstaan voor wonen.

Aanpassing grondwaterpeil en waterlopen

Deelnemers uiten zorgen over maatregelen met betrekking tot de grondwaterstand en de aanpassing van waterlopen in het gebied, omdat zij daarvan mogelijk overlast verwachten bij gebouwen en percelen (waterveiligheid) en omdat zij vrezen dat vernatte percelen ganzen zullen aantrekken, wat zij zien als een negatief effect op het thema natuur & milieu.

Voorzieningen, veiligheid en agrarische identiteit

Op de thema's sociale cohesie & lokale kracht, veiligheid, bereikbare voorzieningen en erfgoed & identiteit verwachten de deelnemers negatieve effecten die lijken voort te komen uit de bredere zorgen dat veel oorspronkelijke (agrarische) inwoners zullen vertrekken uit het gebied. Hierdoor vrezen deelnemers voor verminderde sociale controle en naoberschap, het verdwijnen van voorzieningen en het verdwijnen van (agrarisch) cultuurlandschap. Deze zorgen nemen een belangrijke plaats in tijdens de bijeenkomsten, maar zijn niet direct of volledig te herleiden tot maatregelen uit het PIP.

Voor verschillende negatieve effecten die deelnemers verwachten op de brede welvaart-thema's, geldt dat deze met name lijken te volgen uit de vrees dat (veel) oorspronkelijke bewoners zullen vertrekken uit het gebied, wat niet direct te herleiden is tot de maatregelen uit het PIP. Deze breed gedeelde zorg lijkt groter dan dit specifieke plan voor het gebied en dit komt mogelijk voort uit het samenspel van ontwikkelingen in het gebied, zoals ook de mogelijke vestiging van een munitiedepot. Daarbij spelen autonome ontwikkelingen mogelijk ook een rol, aangezien het aantal landbouwbedrijven en het sociaal contact de afgelopen jaren is afgenomen. De verwachte impact van de betrokkenen is dus niet uitsluitend een reflectie op het PIP zelf, maar een oproep om aandacht te hebben voor de gemeenschap, de economische kracht en de samenwerking.

3.2 Kansen en geleerde lessen

Welke kansen liggen er voor het gebiedsproces, de betrokken overheden of andere partners om de leefbaarheid in het gebied te versterken?

Uit een samenhangende analyse van de resultaten van de bijeenkomsten en de factsheet, komen verschillende aandachtspunten en kansen naar voren voor de versterking van de leefbaarheid in het gebied én voor toekomstige gebiedsprocessen.

Eerdere ervaringen en huidige ontwikkelingen meenemen

De gronden waarover wordt gesproken in het inrichtingsplan is land waarop is geleefd en gewerkt. Er heerst een collectieve herinnering en gebiedsidentiteit. Voor de deelnemers

voelt het alsof hier geen erkenning of aandacht voor is. Daar komt bij dat de betrokkenen vaak al vele veranderingen hebben meegemaakt en gesprekken in de afgelopen jaren hebben gevoerd over het gebied. Dit is ten dienste van een verbeterde samenwerking tussen gebiedspartners, maar ondertussen blijkt dat de deelnemers nog steeds het gevoel hebben dat vanachter een bureau wordt bepaald wat er in hun leefomgeving gebeurt. Zo spelen ervaringen uit het verleden een rol in het tot stand komen van nieuwe samenwerkingen. Bewustzijn van het gebiedsproces dat betrokkenen al hebben doorlopen, kan hierbij helpen.

Naast eerdere ervaringen, is het ook belangrijk om de huidige ontwikkelingen in een gebied in ogenschouw te nemen. Ondanks dat dit onderzoek specifiek gericht is op de PIP-maatregelen en beoogde nieuwe inrichting, spelen er tegelijkertijd andere ontwikkelingen in een gebied. Dat kan gaan over autonome veranderingen, zoals vergrijzing of het verdwijnen van landbouwbedrijven, zoals uit de [Factsheet Brede Welvaart](#) blijkt, maar ook over nieuwe uitdagingen waar inwoners voor komen te staan. Zo zijn de plannen om mogelijk een grootschalige munitieopslag te plaatsen, waardoor woningen zouden moeten verdwijnen, ook een zorg voor de mensen die nu aan tafel zitten om over het PIP te praten. Mogelijk zijn deelnemers hierdoor in de veronderstelling dat mensen moeten verhuizen, of agrariërs verplicht moeten verkavelen, terwijl het inrichtingsplan dit niet per definitie in gang zet. De impliciete aannames bepalen de gevoelde impact van het plan, terwijl in het midden blijft of deze aannames daadwerkelijk kloppen. Duidelijke communicatie en het in kaart brengen hoeveel agrariërs precies een beperking krijgen of een natuurbestemming van hun perceel, kan hieraan bijdragen. Daarbij draagt het integraal in kaart brengen van wat er op een gebied af komt, bij aan het stellen van haalbare en gedragen doelstellingen. Hierin liggen mogelijk ook oplossingen, door opgaven in gebieden integraal op te pakken ontstaat er synergie, vernieuwende perspectieven en oplossingen.

- Maak verwachtingen expliciet: zorg dat voor alle partijen duidelijk is wat een inrichtingsplan veronderstelt en van wie.
- Richt toekomstige gebiedsprocessen in vanuit een integraal perspectief: welke collectieve herinneringen leven er en welke andere ontwikkelingen spelen in het gebied?

Belang van noaberschap

In het gebied leeft een sterke verbondenheid tussen de bewoners onderling en de leefomgeving. Mensen kennen elkaar en staan voor elkaar klaar. ‘Noaberschap’, de toezegging dat burens elkaar helpen, bijvoorbeeld in het geval van ziekte, wordt deels bepaald door in welk huis men woont. Als mensen verhuizen valt er, in sommige gevallen, dus letterlijk een persoonlijk vangnet weg en heeft dit direct gevolgen op de gemeenschap. Het ervaren verlies hiervan uit zich in de negatieve impact die deelnemers verwachten op bijvoorbeeld sociale controle, de gebiedsidentiteit en het voorzieningenniveau. Op dit moment ervaren inwoners dat hier vanuit het PIP, de overheid of terreinbeherende organisaties te weinig oog voor is.

Hoewel het bestaande noaberschap mogelijk in het geding komt bij herinrichting van het gebied, ligt hier juist ook een kracht en mogelijke oplossing. Doordat mensen erg betrokken zijn bij de gemeenschap en elkaar snel vinden, is samenwerken aan oplossingen ook

gemakkelijker. Zoals te zien in de opkomst en gemoedelijke sfeer tijdens de bijeenkomsten, helpt het als mensen elkaar kennen en als ambassadeurs anderen motiveren om aan te sluiten. Investeren in het noaberschap is dan ook een oplossing die betrokkenen aandragen: nieuwe inwoners betrekken bij tradities en lokale ondernemers opdrachten bij de gebiedsinrichting gunnen.

- Oog voor noaberschap: zet in op behoud van de gemeenschap door te zorgen dat sociale vangnetten in stand blijven, en in economische zin door te investeren in lokale werkgelegenheid, recreatie en voorzieningen.

Samenwerking en zekerheid

Tijdens de twee bijeenkomsten komt duidelijk naar voren dat inwoners moeite hebben met de onzekerheid van het proces. Onzekerheid over de gemeenschap, het voortbestaan van hun bedrijf en de effecten van de voorgenomen plannen. Ondanks dat de provincie heeft geïnvesteerd in een langlopend communicatietraject met de inwoners, wordt er door de betrokkenen onvoldoende samenwerking en zekerheid ervaren. De deelnemers dragen aan dat er een oplossing ligt in een versterkte samenwerking tussen alle partners en in écht naar elkaar luisteren. Volgens hen vereist het bestuurlijk lef om met de inbreng van de inwoners dan ook plannen te durven herzien. Meedenken in een gebiedsinrichting als de plannen al definitief zijn, voelde voor de deelnemers als zinloos, zij willen vroegtijdig betrokken worden. Doordat inwoners het nu ervaren alsof de (steeds veranderende) ontwikkelingen hen overkomen en zij daar geen invloed op kunnen uitoefenen, maakt het hen onzeker over de toekomst. Betrokkenheid, inzicht in onderzoeken, argumenten achter besluitvorming begrijpen en een langjarig toekomstperspectief voor het gebied of hun grond, kunnen een deel van de onzekerheid wegnemen. Ook een toezegging op voorhand om de maatregelen uit het inrichtingsplan samen met de omgeving te evalueren ná uitvoering van het plan, biedt vertrouwen en neemt (een deel van) de zorg weg dat eventuele negatieve effecten die na afronding van het plan pas boven water komen, volledig voor rekening van de betrokkenen komen.

- Betrek inwoners blijvend gedurende het gehele proces: bij vraagstukken, onderzoeksresultaten en oplossingen, en licht gekozen besluiten toe.
- Stel een langjarig toekomstperspectief voor het gebied op: veranderende processen en wetgeving dragen bij aan onzekerheid, een gezamenlijke stip op de horizon, met inbouw van flexibiliteit, biedt houvast.
- Evalueer de maatregelen met de betrokkenen ná uitvoering van het inrichtingsplan.

Lokale werkgelegenheid en economisch toekomstperspectief

Een van de belangrijkste knelpunten die de deelnemers aankaarten is het gebrek aan economisch perspectief voor de agrariërs in het gebied. De beperkingen die gelden voor de gronden binnen en buiten het AVAV-gebied zorgen er mogelijk voor dat het huidige bedrijfsmodel niet meer economisch dekkend is. De Factsheet Brede Welvaart laat ook zien dat het vertrouwen in de economie de afgelopen 6 jaar gedaald is in de provincie Overijssel (van 24% naar -42%). Ondertussen blijkt het aantal beschikbare banen wel gestegen tussen 2018 en 2022, terwijl het aantal werkenden afneemt in de gemeente Dinkelland.

Mogelijke oplossingen voor het toekomstperspectief van agrariërs zoeken de deelnemers in de randvoorwaarden van het PIP. Flexibiliteit in de plannen geeft mogelijkheden om financiële agrarische mogelijkheden te koppelen aan een verbeterde natuurkwaliteit, zoals natte teelt in randzones die nu exclusief als natuur zijn aangewezen. Hier vragen de deelnemers om aanpassingsvermogen, ook binnen de provinciale regelgeving. Daarbij doen ze ook een oproep tot verdere samenwerking, zoals samen de gronduitgifte of mitigerende maatregelen vormgeven met het gebied. Ook zien zij mogelijkheden om de lokale economie te versterken door werkzaamheden binnen het natuurgebied te gunnen aan lokale ondernemers, en om recreatie of nevenactiviteiten op erven te faciliteren. Door samen na te denken over wat er nodig is voor een nieuw toekomstperspectief voor agrariërs én het gebied, stimuleren alle partijen een versterkte leefbaarheid, aldus de deelnemers aan de kwalitatieve SEIA.

- Werk samen met betrokkenen aan een economisch toekomstperspectief: verken expliciet en proactief welke alternatieve mogelijkheden er zijn voor (agrarisch) ondernemers binnen de voorgenomen maatregelen.
- Creëer ruimte voor de gemeenschap bij het nadenken over compensatie en mitigatie van de effecten van inrichtingsplannen: welke rol kunnen inwoners (mogelijk collectief) spelen en wat zien zij als een gedragen oplossing?
- Bekijk alternatieve mogelijkheden met een integrale blik: wanneer deze zich uitstrekken over verschillende beleidsterreinen met mogelijk strijdig (provinciaal) beleid, is het inbouwen van flexibiliteit benodigd.

Deze kwalitatieve SEIA en de gebruikte gespreksmethodiek heeft waardevolle inzichten opgeleverd over de verwachte impact van het AVAV inrichtingsplan, en onderliggende perspectieven en zorgen blootgelegd. Bij de inzet van een kwalitatieve impactanalyse in toekomstige gebiedsprocessen is het raadzaam de aandachtspunten uit dit rapport mee te nemen.

Bijlage A Indicatoren Factsheet Brede Welvaart

Thema	Eenheid	Omschrijving	Niveau
Werk en economie	Demografische druk	De verhouding tussen het aantal personen van 0 tot 20 jaar en van 65 jaar of ouder ten opzichte van de personen in de zogenaamde 'productieve' leeftijdsgroep van 20 tot 65 jaar.	Gemeente
Werk en economie	Netto arbeidsparticipatie	Netto arbeidsparticipatie onder inwoners van 15 tot 75 jaar oud.	Buurt
Werk en economie	Soort en aantal bedrijven agrosector	Bedrijven die landbouwproducten voor de markt voortbrengen, met hoofdvestiging in Nederland, en een economische omvang $\geq$ 3000 euro SO (Standaard Opbrengst).	
Werk en economie	Werkgelegenheidsfunctie	Het aantal banen ten opzichte van het aantal inwoners tussen de 15 en 75 jaar.	Gemeente
Gezondheid en welzijn	Tevredenheid met vrije tijd	Deel van de mensen van 18 jaar of ouder dat een score van 7 tot en met 10 geeft als antwoord op de vraag 'Kunt u op een schaal van 1 tot en met 10 aangeven in welke mate u tevreden bent met de hoeveelheid vrije tijd die u heeft. Een 1 staat voor volledig ontevreden en 10 voor volledig tevreden?'. Een score van 7 tot en met 10 wordt geclassificeerd als tevreden.	Gemeente
	Aantal inwoners	De totale inwoners van een buurt op 1 januari 2023.	Buurt
Natuur en milieu	Aandeel openbaar groen	Percentage openbare ruimte met laag groen en bomen exclusief agrarisch gebied.	Buurt
Natuur en milieu	Beschermde natuurgebied	Het oppervlaktepercentage met beschermde natuur (NNN, N2000, Nationaal park).	Gemeente
Natuur en milieu	Rode lijst soorten	Aantal bedreigde soorten waargenomen in de gemeente in een periode van 10 jaar.	Wijk
Natuur en milieu	Soortenrijkdom	Aantal soorten waargenomen in de gemeente in een periode van 10 jaar.	Wijk
Gezondheid en welzijn	Beoordeling eigen gezondheid	Percentage personen met antwoordcategorie 'zeer goed' of 'goed' op de vraag naar de algemene gezondheidstoestand.	Buurt

Gezondheid en welzijn	Levensverwachting	Het aantal jaren dat iemand van 0 jaar naar verwachting nog te leven heeft onder de veronderstelling dat de sterftekansen per leeftijdsgroep in de toekomst niet zullen veranderen voor de totale groep mannen en vrouwen.	Gemeente
Gezondheid en welzijn	Onvoldoende bewegen	Percentage personen van 18 jaar of ouder dat niet voldoet aan de beweegrichtlijn.	Buurt
Gezondheid en welzijn	Stress	Het percentage personen van 18 jaar of ouder dat de afgelopen 4 weken (heel) veel stress heeft ervaren.	Buurt
Werk en economie	Bedrijven aantal en verdeling naar soort	Het aantal vestigingen onderverdeeld in economische activiteiten (SBI 2008).	Gemeente
Werk en economie	Moeite met rondkomen	Het percentage personen van 18 jaar en ouder dat moeite heeft met rondkomen.	Buurt
Werk en economie	Opheffingen	Het percentage opheffingen van het totaal aantal bedrijfsvestigingen.	Gemeente
Werk en economie	Startende bedrijven	Het percentage startende bedrijven van het totaal aantal bedrijfsvestigingen.	Gemeente
Werk en economie	Vertrouwen in de economie	De mate van vertrouwen en opvattingen van consumenten ten aanzien van de ontwikkelingen van de Nederlandse economie en hun eigen financiële situatie.	Provincie
Natuur en milieu	Concentratie fijnstof PM2.5	Achtergrondconcentratie fijnstof <2,5µm (PM2.5).	Buurt
Natuur en milieu	Emissie ammoniak	De gemiddelde emissie ammoniak per inwoner naar de lucht.	Gemeente
Natuur en milieu	Energieverbruik (MJ) bedrijven/landbouw	Het geleverde aardgas en elektriciteit naar bedrijven onderverdeeld in de hoofdklassen van de SBI 2008	Gemeente
Natuur en milieu	Hittestress	Jaarlijks gemiddelde temperatuurverschil dat ontstaat door het hitte-eiland effect.	Buurt
Natuur en milieu	Opgesteld vermogen hernieuwbare energie	Combinatie van Wind- en zonne-energie	Gemeente
Sociale cohesie en lokale kracht	Sociale cohesie	Een rapportcijfer dat de sociale cohesie binnen een regio aangeeft.	Gemeente
Sociale cohesie en lokale kracht	Sociale contacten	Percentage mensen van 15 jaar en ouder dat gemiddeld minstens een maal per week contact heeft met familie, vrienden of burens. Het gaat hierbij om alle vormen van contact.	Gemeente

Sociale cohesie en lokale kracht	Zelfredzaamheid	Percentage dat matig of veel regie over eigen leven ervaart, gebaseerd op een 7-tal stellingen.	Buurt
Veiligheid	Onveiligheidsgevoel	Percentage inwoners dat zich 'wel eens' of 'vaak' onveilig voelt.	Gemeente
Veiligheid	Verkeersonveiligheid	Het aantal verkeersongevallen per kilometer weglengte.	Buurt
Gezondheid en welzijn	Tevredenheid met leven	Deel van de mensen van 18 jaar of ouder dat tevreden is met het leven dat ze leiden.	Gemeente
Bereikbare voorzieningen	Afstand levensmiddelen	Gemiddelde afstand van woonadres naar de dichtstbijzijnde supermarkt of andere winkel voor dagelijkse levensbehoeften.	Buurt
Wonen en ruimtelijke kwaliteit	Beweegvriendelijke omgeving	Beweegvriendelijke omgeving geeft de score van 0 tot 100 van de openbare ruimte op de mogelijkheid voor mensen om te sporten en te bewegen. De totaalscore is het gemiddelde van de scores op de deelindicatoren waarop een score is behaald. Hoe hoger de score, hoe meer mensen een goede bereikbaarheid, nabijheid of diversiteit van een deelindicator hebben.	Buurt
Natuur en milieu	Grondwaterstanden	Eén put die in of zo dicht mogelijk in het AVAV-gebied en Lemselermaten ligt met de langste tijdreeks is geselecteerd. De grondwaterstand is berekend door de stijghoogte af te trekken van de maaiveldhoogte.	
Wonen en ruimtelijke kwaliteit	Tevredenheid met woonomgeving	Het percentage particuliere huishoudens dat zeer tevreden of tevreden is met de huidige woonomgeving.	Gemeente
	Leeftijdsgroepen	Bevolkingssamenstelling van een buurt op 1 januari verdeeld in de groepen 0 tot 15, 15 tot 25, 25 tot 45, 45 tot 65 en 65 jaar of ouder.	Buurt

Bijlage B Factsheet Brede Welvaart

Factsheet brede welvaart: AVAV en Lemselermaten

Gebiedsproces Provincie Overijssel

Deze factsheet schetst een beeld van het gebied Achter de Voort, Agelerbroek en Voltherbroek (AVAV) en Lemselermaten op basis van acht brede welvaartsthema's. Hierin worden de ontwikkelingen van de afgelopen jaren zichtbaar en, waar mogelijk, een vergelijking getrokken tussen de buurten binnen het gebied. Deze informatie wordt gebruikt als onderlegger voor de gesprekken in deze gebieden.

De provincie Overijssel hanteert de volgende brede welvaartsthema's: Erfgoed & Identiteit, Gezondheid & Welzijn, Natuur & Milieu, Sociale cohesie & Lokale kracht, Bereikbare voorzieningen, Veiligheid, Werk & Economie, Wonen & Ruimtelijke kwaliteit en Erfgoed & Identiteit. Sommige gegevens verschillen van schaal, zo is data weergegeven op provinciaal, gemeentelijk, wijk en buurtniveau. In het AVAV-gebied zijn vier buurten: Tilligte, Groot Agelo, Klein Agelo en Rossum. In Lemselermaten is één buurt: Weerselo. Beide gebieden liggen in de Gemeente Dinkelland.

Agrarische sector

Gemeente Dinkelland

Totaal aantal landbouwbedrijven

745 → 502 bedrijven

CBS (2003 - 2023)

Aantal rundveehouders

828 → 493 bedrijven

CBS (2003 - 2023)

Aantal akkerbouwers

150 → 190 bedrijven

CBS (2003 - 2023)

Aantal dieren

783 → 6.657 geiten

39.813 → 40.260 rundvee

345.178 → 137.815 kippen

CBS (2003 - 2023)

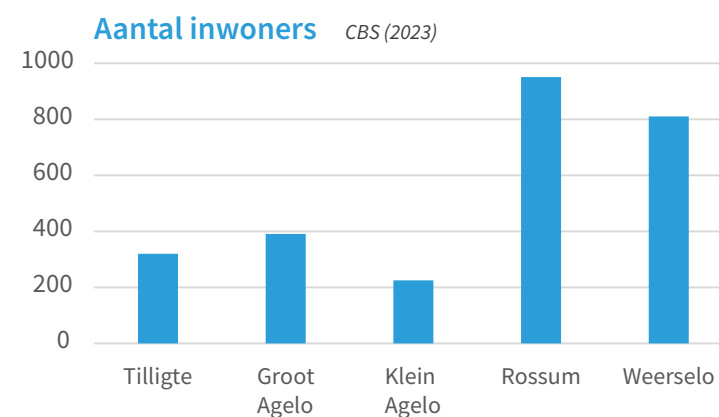
Demografische ontwikkeling

AVAV & Lemselermaten

2659 inwoners

De meeste inwoners wonen in de buurten Rossum (950) en Weerselo (810), de minste mensen wonen in Klein Agelo (225).

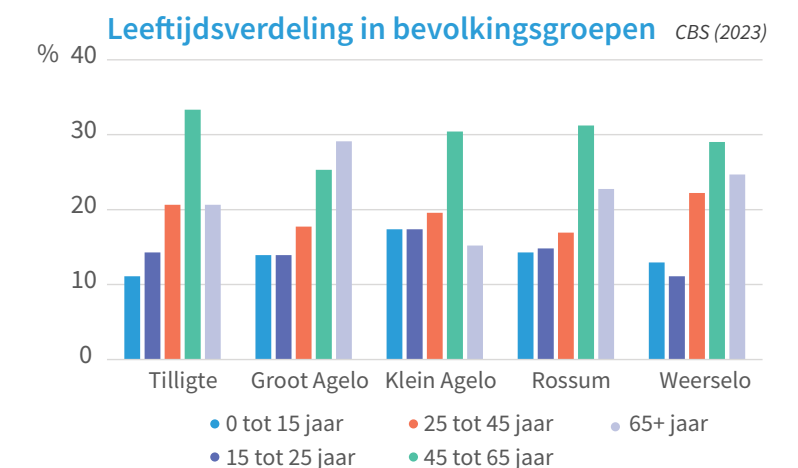
CBS (2023)

Bevolkingsgroepen

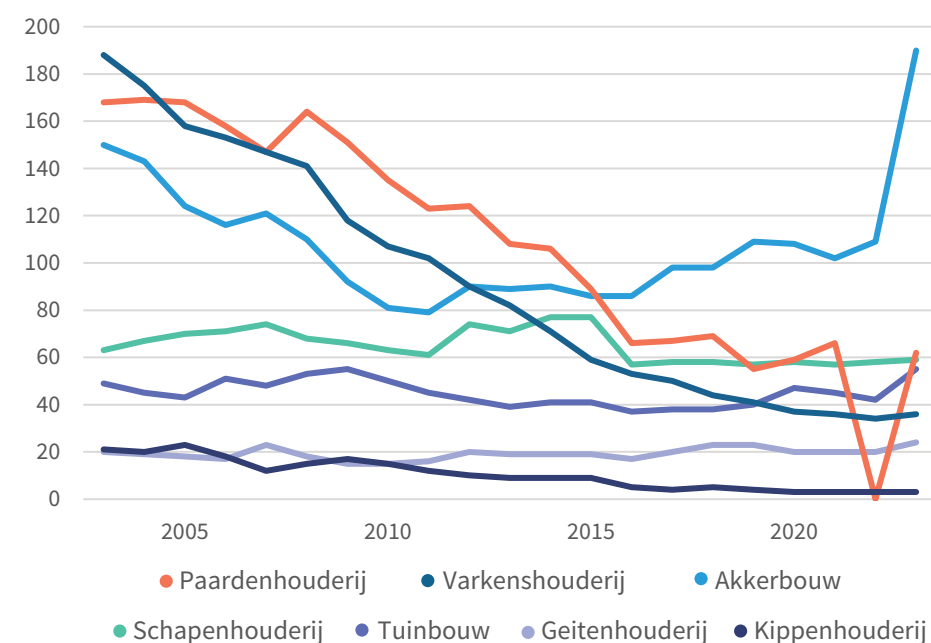
In verhouding met andere leeftijdsgroepen, zijn de meeste mensen tussen de 45 en 65 jaar. In Groot Agelo is de grootste inwonersgroep 65+ers.

CBS (2023)

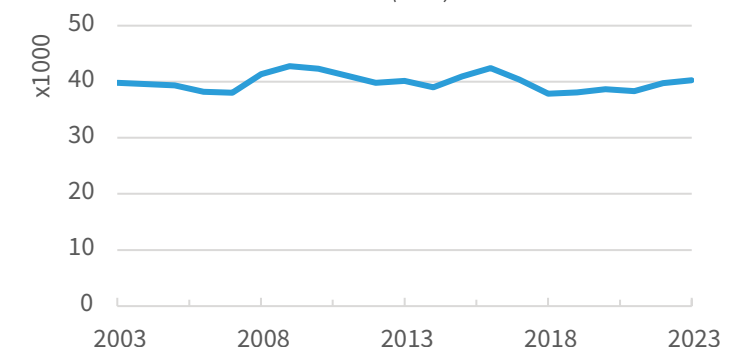
Soort landbouwbedrijven

CBS (2023)

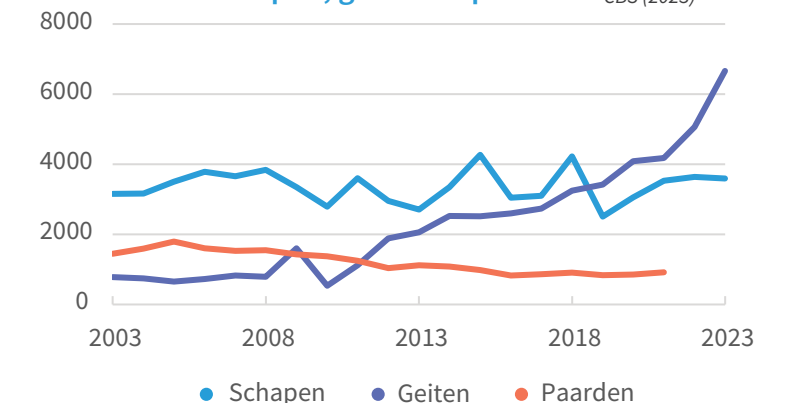
Aantal rundvee

CBS (2023)

Aantal schapen, geiten en paarden

CBS (2023)

Natuur en milieu

AVAV & Lemselermaten

Openbaar groen

51%

Klimaat-effectatlas (2021)

Klein Agelo (63%), Rossum (62%), Weerselo (45%), Groot Agelo (44%), Tilligte (39%)

Grondwaterstand

TNO (2019)

In het AVAV-gebied is de grondwaterstand tussen 2013 en 2020 niet gezakt of gestegen. Voor Lemserlematen is een daling zichtbaar van 126 cm tussen 2012 en 2019.

Soortenrijkdom

516 waargenomen soorten/km²

Nationale Databank Flora & Fauna (2016)

Rode lijst-soorten

36 waargenomen bedreigde soorten / km²

Nationale Databank Flora & Fauna (2016)

Rossum (38), Agelo (37), Weerselo (36) en Tilligte (33)

Hittestress

0,03 °C → 0,07 °C

RIVM (2017, 2022)

Sinds 2017 is de hittestress in de buurten Tilligte en Groot Agelo meer dan vervijfvoudigd. Ook in alle andere buurten is een stijging waarneembaar.

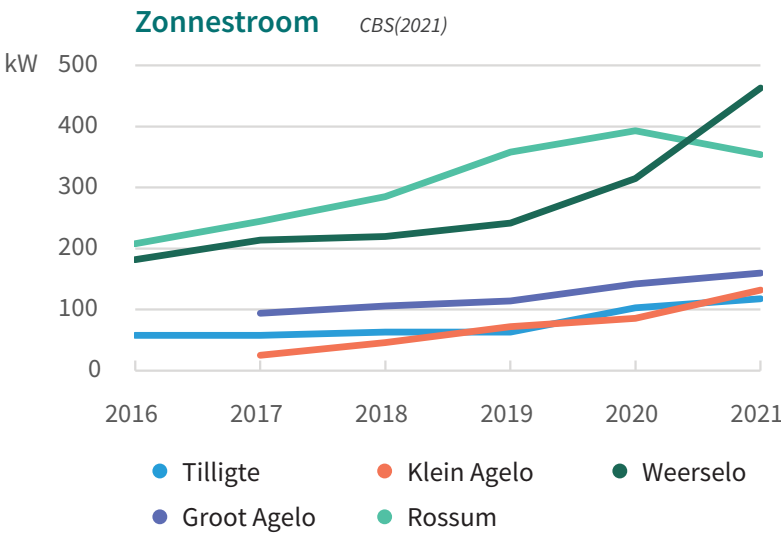

Opgewekte zonnestroom

149 kW → 245 kW

CBS (2016 - 2021)

Tussen 2017 en 2021 is in alle buurten steeds meer zonnestroom opgewekt, met Weerselo als koploper (462 kW).

Gemeente Dinkelland

Beschermde natuurgebied

17,3%

PDOK (2023)

Energieverbruik landbouw, bosbouw en visserij

200.380 MJ → 145.742 MJ

CBS (2018, 2022)

In 2022 waren de sectoren met het grootste energieverbruik de landbouw, bosbouw en visserij, industrie, handel en horeca.

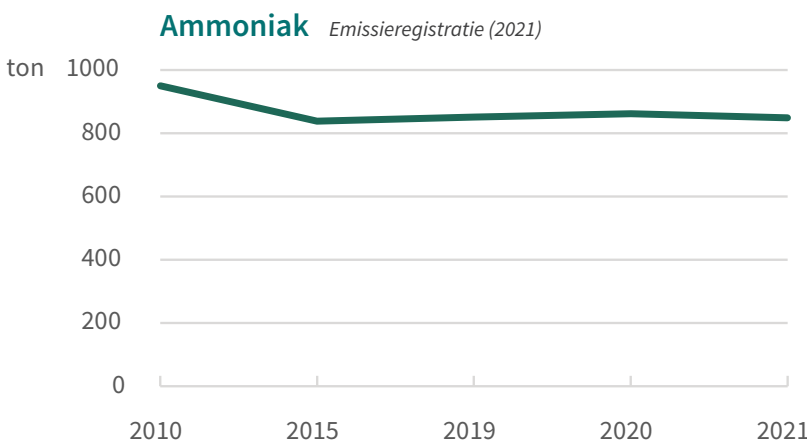
Tot 2018 steeg het energieverbruik binnen de landbouwsector, sindsdien neemt het af. Binnen de sectoren industrie, handel, horeca neemt het energieverbruik tussen 2010 en 2022 af.

Ammoniakemissie

850 ton → 849 ton

Emissieregistratie (2010 - 2021)

Na een daling in 2015 van de emissie van ammoniak naar de lucht, is de uitstoot stabiel gebleven tot 2021.

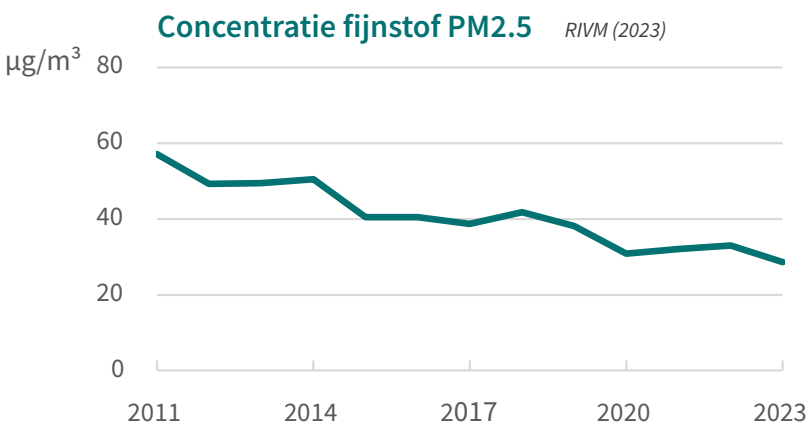

Concentratie fijnstof PM2.5

51,7 µg/m³ → 28,6 µg/m³

RIVM (2011 - 2023)

Van 2011 tot 2023 is de concentratie fijnstof PM2.5 (57,1 µg/m³) bijna gehalveerd (28,6 µg/m³).

Werk en economie

AVAV & Lemselermaten

Arbeidsparticipatie

81% → 83%

CBS (2019, 2022)

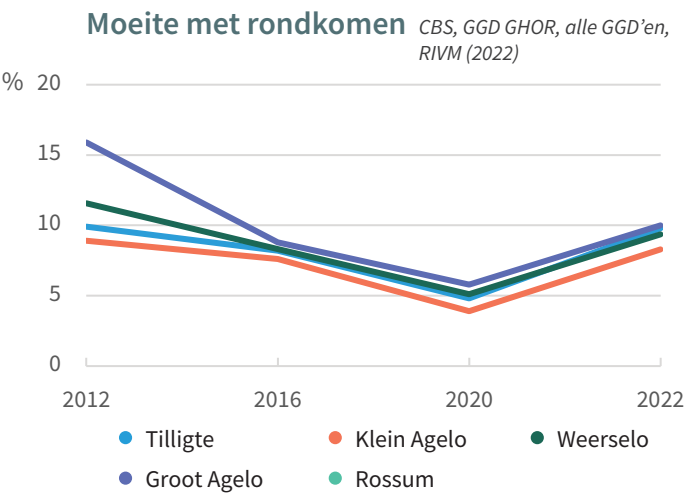
Afgezien van Tilligte, zijn er in alle buurten lichte stijgingen in de hoeveelheid werkzame inwoners, met een uitschieter in Klein Agelo (van 84% naar 92%). In Lemselermaten werkten evenveel mensen tussen 2019 en 2022 (80%).

Inwoners die moeite hebben met rondkomen

11,6% → 9,4%

CBS, GGD GHOR, alle GGD'en, RIVM (2012-2022)

Ondanks de daling vanaf 2012, neemt het aantal mensen dat moeite heeft met rondkomen in alle buurten toe, sinds 2020.

Provincie Overijssel

Vertrouwen in de economie

24% → -42%

CBS (2017 - 2023)

Binnen de provincie Overijssel is er de afgelopen jaren een flinke daling zichtbaar in het vertrouwen in de economie. Tussen 2017 en 2023 is het vertrouwen gedaald van 24% naar -42%. Dit vertrouwen heeft een schaal van 100 tot -100.

Gemeente Dinkelland

Demografische druk

78,8% → 80,2%

CBS (2012 - 2024)

Tussen 2012 en 2024 neemt de demografische druk toe, en dus de beroepsbevolking af. Er zijn in verhouding steeds minder mensen tussen de 20 en 65 jaar.

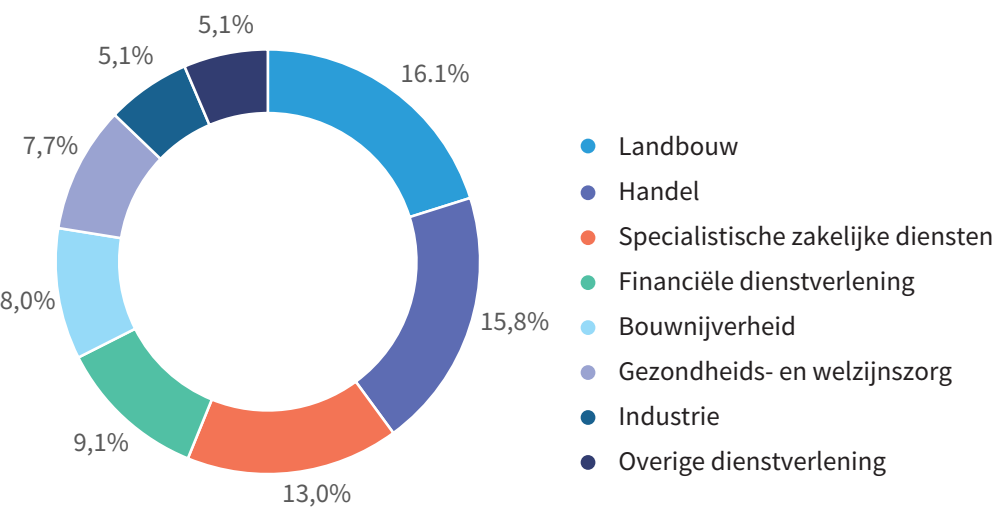
Werkgelegenheidsfunctie

76,3% → 81,9%

CBS en LISA (2018 - 2022)

De werkgelegenheidsfunctie geeft weer hoeveel banen er beschikbaar zijn, ten opzichte van het aantal inwoners tussen de 15 en 71 jaar. Tussen 2018 en 2022 is het percentage banen gestegen.

Sectoren met het hoogste aantal economische activiteiten

 CBS (2022)

Aantal startende bedrijven

10,2% → 9,6%

KvK (2013 - 2023)

Aantal opgeheven bedrijven

3,5% → 5,2%

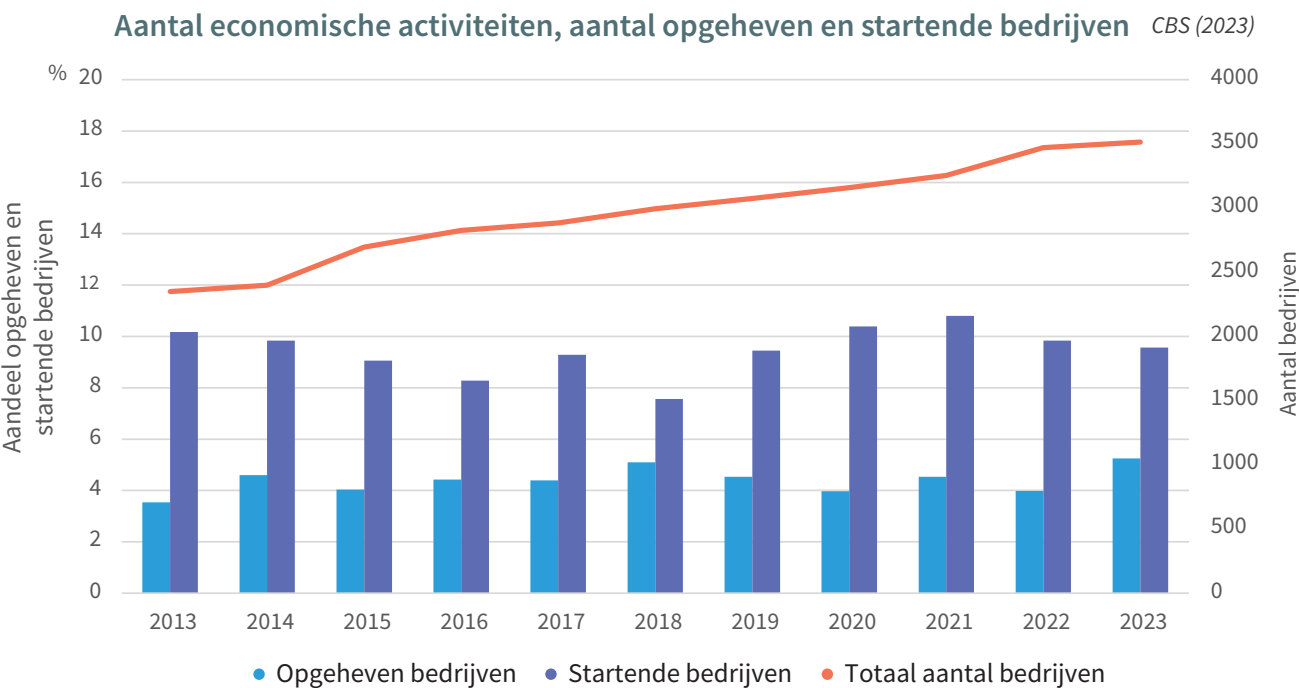
KvK (2013 - 2023)

Totaal aantal economische activiteiten

2700 bedrijven → 3508 bedrijven

CBS (2013 - 2023)

Het hoogste aantal bedrijven is binnen de landbouwsector te vinden (16,1%), gevolgd door de sectoren handel (15,8%), zakelijke dienstverlening (13,0%), financiële dienstverlening (9,1%), bouwnijverheid (8,0%), gezondheidszorg (7,7%), industrie en overige dienstverlening (5,1%).

Gezondheid en welzijn

AVAV & Lemselermaten

Beoordeling eigen gezondheid

82% → 78%

CBS, GGD GHOR, alle GGD'en, RIVM (2012 - 2022)

Klein Agelo (80%), Groot Agelo (78%), Weerselo (78%) Rossum (77%), en Tilligte (75%)

Voldoet niet aan beweegrichtlijn

45,3% → 47,5%

CBS, GGD GHOR, alle GGD'en, RIVM (2016 - 2022)

De beweegrichtlijn raadt aan om minstens 2,5 uur per week matig of zwaar intensief te bewegen. Tussen 2016 en 2022 is het aantal inwoners dat niet voldoet aan de beweegrichtlijn toegenomen in alle buurten.

Inwoners die (heel) veel stress ervaren

10% → 13%

CBS, GGD GHOR, alle GGD'en, RIVM (2017, 2022)

In alle buurten is de groep inwoners dat (heel) veel stress heeft ervaren in de afgelopen maand gestegen, tussen 2017 en 2022. In Klein Agelo is het percentage inwoners dat stress ervaart het hoogst (14%).

Gemeente Dinkelland

Tevredenheid met het leven

85,3% → 89,7%

CBS (2013 - 2022)

Tevredenheid met de vrije tijd

76,2% → 79,1%

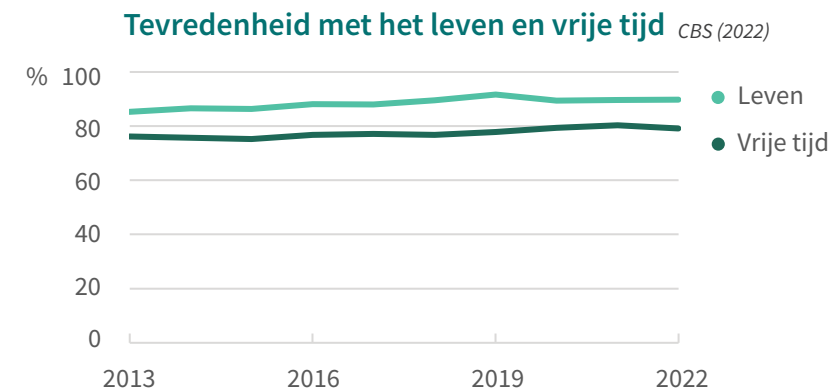
CBS (2013 - 2022)

Het aantal inwoners dat tevreden is over de balans tussen vrije tijd en werk is groter geworden tussen 2013 en 2021. In 2022 is een lichte daling zichtbaar.

Gemiddelde levensverwachting

82,0 → 83,2 jaar

CBS (2009 - 2018)

Wonen en ruimtelijke kwaliteit

AVAV & Lemselermaten

Tevredenheid met woonomgeving

85,9% → 86,4%

CBS (2012-2021)

Beweegvriendelijke omgeving

42,4 / max 100

RIVM (2022)

De beweegvriendelijkheid van een omgeving wordt beoordeeld op de bereikbaarheid en diversiteit van de mogelijkheid tot bewegen of sporten in de openbare ruimte.

Veiligheid

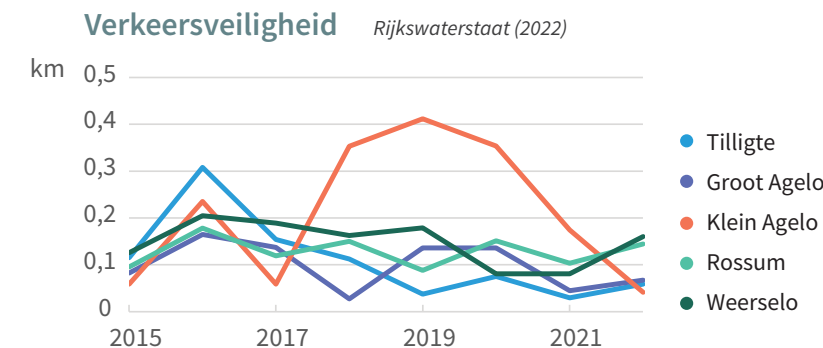
AVAV & Lemserlematen

Aantal verkeersongevallen

0,09

Rijkswaterstaat (2022)

Doordat er in Klein Agelo tussen 2017 en 2019 een sterke toename was van verkeersongevallen, is dit de buurt met de hoogste verkeersonveiligheid. In 2022 is het echter de buurt met het laagste aantal verkeersongevallen. In Weerselo is de verkeersonveiligheid het hoogst in 2022.

Gemeente Dinkelland

Onveiligheidsgevoel

27,6%

CBS (2023)

In 2023 voelt 27,6% van de inwoners zich wel eens of vaak onveilig.

Sociale cohesie en lokale kracht

AVAV & Lemselermaten

Aantal inwoners dat regie over het leven ervaart

93,2% → 92,3%

CBS, GGD GHOR, alle GGD'en, RIVM (2016, 2022)

De zelfredzaamheid is in alle buurten licht afgenomen tussen 2016 en 2020.

Vrijwilligerswerk

50,3% → 37,2%

CBS, GGD GHOR, alle GGD'en, RIVM (2016, 2022)

Tussen 2016 en 2022 is het aandeel inwoners dat vrijwilligerswerk doet gedaald met 13,1%. In de buurt Rossum doen de meeste inwoners vrijwilligerswerk (39,7%)

Vrijwilligerswerk

CBS, GGD GHOR, alle GGD'en, RIVM (2022)

Neighborhood	2016	2020	2022
Tilligte	52	42	39
Groot Agelo	48	43	37
Klein Agelo	53	44	35
Rossum	51	43	39
Weerselo	46	41	34

Gemeente Dinkelland

Sociale cohesie

7,5

CBS (2022)

Het gemiddeld rapportcijfer dat inwoners via een enquête over de sociale cohesie in de regio geven is een 7,5.

Sociaal contact

78,9% → 76,0%

CBS (2012 - 2022)

Tussen 2012 en 2021 is het aantal inwoners met wekelijks contact gedaald (-4,2%). In 2022 is er een stijging waarneembaar (+1,3%).

Vertrouwen in overheid

57,7 → 61,4%

CBS (2012, 2022)

Vertrouwen in overheid

CBS (2022)

Year	Trust (%)
2012	57,7
2014	56,0
2016	58,0
2018	62,0
2020	68,0
2022	61,4

Erfgoed en identiteit

Gemeente Dinkelland

Beschermde stadsgezichten

2

Erfgoedmonitor, Ministerie van OCW (2022)

Een beschermd dorps- of stadsgezicht is een landelijke erkenning van de cultuurhistorische waarde van een gebied. In de gemeente Dinkelland zijn er 2 gezichten officieel geregistreerd.

Rijksmonumenten per 1.000 inwoners

4,7

Erfgoedmonitor, Ministerie van OCW (2023)

Bereikbare voorzieningen

AVAV & Lemselermaten

Afstand tot de supermarkt

2,5 km → 2,6 km

CBS (2014 - 2022)

De afstand tot de supermarkt is in alle buurten nagenoeg gelijk gebleven tussen 2014 en 2022. Inwoners uit Tilligte en Groot Agelo moeten de grootste afstand naar de supermarkt afleggen: 2,8 km.

Afstand tot horeca

2,3 km → 2,3 km

CBS (2014 - 2022)

In de buurt Rossum is de afstand tot horeca het grootst, in vergelijking met de andere buurten (3,4 km).

Afstand tot vrijetijdsvoorzieningen

12,2 km → 11,6 km

CBS (2014 - 2022)

De afstand tot vrijetijdsvoorzieningen zoals een zwembad of een bioscoop is tussen 2014 en 2022 kleiner geworden. Voor de buurt Tilligte is de afstand tot vrijetijdsvoorzieningen het grootst, in vergelijking met de andere buurten (14,3 km).

Afstand tot bushaltes

2,0 km → 2,0 km

OVAPI (2019 - 2022)

Voor de buurt Tilligte is de dichtstbijzijnde bushalte het verst van alle buurten, in vergelijking met de andere buurten (3,4 km).

Afstand tot voorzieningen

CBS en OVAPI (2022)

Neighborhood	Vrijetijdsvoorzieningen	Levensmiddelen	Horeca	Bushaltes
Tilligte	14,3	2,8	2,5	2,0
Groot Agelo	10,5	2,8	2,5	2,0
Klein Agelo	12,2	2,8	2,5	2,0
Rossum	11,6	2,8	2,5	2,0
Weerselo	9,5	2,8	2,5	2,0

Bijlage C Bijeenkomst 1: Opzet

Doelen: Vanuit breed perspectief gebiedsspecifieke context ophalen en de verwachte effecten van de natuurherstelmaatregelen uit het PIP op de brede welvaartsthema's in kaart brengen.

Diepgang en precisie aanbrengen in de SEIA door in kleine gebieden het gesprek met stakeholders aan te gaan over de effecten van de natuurherstelmaatregelen uit het PIP.

Wie: 20-25 deelnemers; vertegenwoordiging agrariërs, terrein beherende organisaties, recreatie, natuurorganisaties, mkb, overheden, inwoners, cultuurhistorie.

Waar: Locatie in gebied

Duur: 2,5 uur

Hoe: De natuurherstelmaatregelen uit de PIP zijn samengevoegd tot drie gebiedsveranderingen voor de natuur, landbouw en woonomgeving. De deelnemers gaan aan tafels met 5 personen voor één verandering bespreken wat de impact is op de brede welvaartsthema's. Waar relevant wordt benoemd op wie de verandering effect heeft.

Beschrijving: Tijdens de eerste bijeenkomst gebruiken we de aangereikte gesprekstool om de impact van de natuurherstelmaatregelen op brede welvaartsthema's in kaart te brengen. Zo toetsen we de kwaliteit van leven in een gebied niet enkel aan economische waarde, maar ook bijvoorbeeld aan de waarde van schone lucht, sociale contacten of veiligheid. Aan de hand van een interactieve methode gaan we in groepen hierover in gesprek. De deelnemers voeren zelf het gesprek aan de hand van de gesprekstool met instructie, de onderzoekers lopen rond voor hulp en toelichting waar nodig.

Agenda:

12:30	Lunch
12:45	Start en uitleg agenda (Het PON & Telos)
12:55	Introductie PIP/natuurherstelmaatregelen (Provincie Overijssel)
	- Waarom invoering veranderingen in gebied
	- Waarom en uitkomsten van de twee bijeenkomsten
13:05	Introductie Gesprekstool (Het PON & Telos)
13:15	Ronde 1: Vier thema's scoren en bespreken
14:00	Korte pauze
14:10	Ronde 2: Vier thema's scoren en bespreken
14:55	Afsluiting en vooruitblik bijeenkomst 2

Gebiedsverandering 1: Herstellen van natuur (blauwgrasland, moeras- en bosgebied)

Maatregelenpakket: verdroging tegengaan, waterkwaliteit verbeteren, bereikbaarheid voor vissen verbeteren, vermindering toestroom van meststoffen naar natuur.

VERDROGING TEGENGAAN:

- Interne en externe beken en sloten dempen, afdammen of verondiepen
- Kanaal tussen Voltherbroek en Agelerbroek wordt minder breed en diep

WATERKWALITEIT VERBETEREN:

- Maatregelen om het voedselrijke beekwater fysiek gescheiden te houden van het voedselarmere kwel- en oppervlaktewater in het natuurgebied

VERBETERING VISPASSAGE:

- Plaatsen of vervangen van stuwen, dammen, voordren etc.

VERBETERING BLAUWGRASLANDEN EN VOCHTIGE ALLUVIALE BOSSEN:

- Kleinschalige boskap, afschrapen strooisel laag

MESTSTOFFEN IN NATUUR VERMINDEREN:

- Landbouwperceel wordt natuurgebied
- Landbouwperceel wordt beperkt in grondgebruik (blijvend grasland, scheurverbod, verbod aanpassing watersysteem)

Gebiedsverandering 2: Aanpassingen voor agrarische bedrijfsvoering (of agrariërs en landbouw)

Maatregelenpakket: aanpassingen van grond en perceel, waterpeil en -afvoer.

AANPASSING PERCEEL/BEMESTINGSMATREGELEN:

- Landbouwperceel wordt natuurgebied
 - o Hervreiding gronden en hervreiding Steenmaten
- Landbouwperceel wordt beperkt in grondgebruik (verplichting blijvend grasland, scheurverbod, verbod aanpassing watersysteem)
- Binnen het AVAV gebied (108 ha) wordt 48 ha omgezet naar natuur en 60 ha blijft landbouwgrond met een beperking (55 ha hydrologische beperking en 5 ha blijvend grasland).

AANPASSING WATERPEIL EN -AFVOER:

- Hoger grondwaterpeil in droge gebieden
- Hoger grondwaterpeil in natte gebieden
- Aanpassing greppels en sloten om water beter en gemakkelijker af te voeren (rondom Natura2000-gebied)

Gebiedsverandering 3: Aanpassingen woonomgeving

Maatregelenpakket: aanpassing grondwaterstand en waterafvoer, nieuwe recreieroutes, aanpassing van grond en perceel, herstel kleinschalig cultuurlandschap en cultuurhistorie.

AANPASSING GRONDWATERSTAND EN WATERAFVOER:

- Hoger grondwaterpeil
- Aanpassing greppels en sloten om water beter en gemakkelijker af te voeren (rondom Natura2000-gebied)

NIEUWE RECREATIEROUTE:

- Nieuwe wandelroute Tankenberg - Molen van Bels (45 km)

AANPASSING GROND EN PERCEEL:

- Grond in particulier eigendom wordt omgevormd naar natuur

HERSTEL KLEINSCHALIG CULTUURLANDSCHAP EN CULTUURHISTORIE:

- Beter beleefbaar maken van Hunenborg door natuurherstelmaatregelen
- Aanleg landschapselementen op kavelgrenzen

Bijlage D Bijeenkomst 1: Vertrekpunten

VERTREKPUNT: LANDBOUW

Maatregelenpakket: aanpassingen van grond en perceel, waterpeil en -afvoer.

AANPASSING PERCEEL/BEMESTINGSMAATREGELEN

- Landbouwperceel wordt natuurgebied (48 ha)
 - Herverdeling gronden en herverkaveling Steenmaten
- Landbouwperceel wordt beperkt in grondgebruik (60 ha) (5 ha verplichting blijvend grasland, 55 ha verbod aanpassing watersysteem)

AANPASSING WATERPEIL EN -AFVOER

- Hoger grondwaterpeil in droge gebieden
- Hoger grondwaterpeil in natte gebieden
- Aanpassing greppels en sloten om water beter en gemakkelijker af te voeren (rondom Natura2000-gebied)

VERTREKPUNT: WOONOMGEVING

Maatregelenpakket: aanpassing grondwaterstand en waterafvoer, nieuwe recreatieroutes, aanpassing van grond en perceel, herstel kleinschalig cultuurlandschap en cultuurhistorie.

AANPASSING GRONDWATERSTAND EN WATERAFVOER

- Hoger grondwaterpeil
- Aanpassing greppels en sloten om water beter en gemakkelijke af te voeren (rondom Natura2000-gebied)

NIEUWE RECREATIEROUTE

- Nieuwe wandelroute Tankenberg - Molen van Bels (45 km)

AANPASSING GROND EN PERCEEL

- Grond in particulier eigendom wordt omgevormd naar natuur

HERSTEL KLEINSCHALIG CULTUURLANDSCHAP EN CULTUURHISTORIE

- Beter beleefbaar maken van Hunenborg door natuurherstelmaatregelen
- Aanleg landschapselementen op kavelgrenzen

VERTREKPUNT: NATUUR

Maatregelenpakket: verdroging tegengaan, waterkwaliteit verbeteren, bereikbaarheid voor vissen verbeteren, vermindering toestroom van meststoffen naar natuur.

VERDROGING TEGENGAAN

- Interne en externe beken en sloten dempen, afdammen of verondiepen
- Kanaal tussen Voltherbroek en Agelerbroek wordt minder breed en diep

WATERKWALITEIT VERBETEREN

- Maatregelen om het voedselrijke beekwater fysiek gescheiden te houden van het voedselarmere kwel- en oppervlaktewater in het natuurgebied

VERBETERING VISPASSAGE

- Plaatsen of vervangen van stuwen, dammen, voorden etc.

VERBETERING BLAUWGRASLANDEN EN VOCHTIGE ALLUVIALE BOSSEN

- Kleinschalige boskap, afschrappen strooisel laag

MESTSTOFFEN IN NATUUR VERMINDEREN

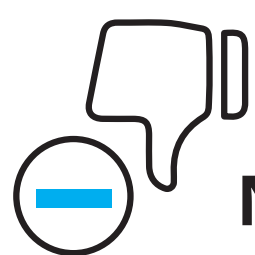
- Landbouwperceel wordt natuurgebied
- Landbouwperceel wordt beperkt in grondgebruik (blijvend grasland, scheurverbod, verbod aanpassing watersysteem)

Bijlage E Bijeenkomst 1: Gesprekstool Provincie Overijssel

Gesprekstool Brede welvaart in het gebied

Positief effect

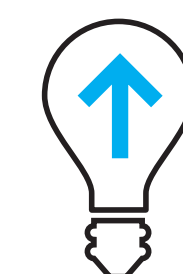
Negatief effect

Onbekend effect

Punt van aandacht

Kans

Gezondheid Welzijn

Natuur en Milieu

Sociale cohesie en
Lokale kracht

Bereikbare
voorzieningen

Veiligheid

Werk en Economie

Wonen/Ruimtelijke
Kwaliteit

Erfgoed en Identiteit

Provinciaal Programma
Landelijk Gebied Overijssel
Toekomst voor ons platteland

provincie Overijssel

Bijlage F Bijeenkomst 2: Opzet

Doel: Ophalen welke oplossingen stakeholders in het gebied zien voor de belangrijkste aandachtspunten, die voortkomen uit de eerste bijeenkomst.

Wie: 20-25 deelnemers; vertegenwoordiging agrariërs, terreinbeherende organisaties, recreatie, natuurorganisaties, mkb, overheden, inwoners, cultuurhistorie.

Waar: Locatie in gebied

Duur: 2,5 uur

Beschrijving: Tijdens de eerste bijeenkomst gebruikten we de aangereikte gesprekstool om de verwachte impact van de natuurherstelmaatregelen op brede welvaartsthema's in kaart te brengen. Uit de opbrengst van de eerste bijeenkomst zijn de belangrijkste aandachtspunten geselecteerd, die nu uitgangspunt zijn voor het gesprek over mogelijke oplossingen. De deelnemers bespreken met elkaar elk aandachtspunt aan de hand van de volgende vragen:

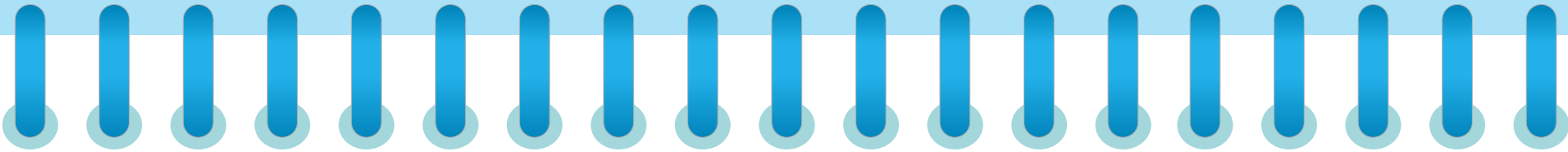
- Welke aanvullingen hebben jullie bij dit aandachtspunt?
- Welke oplossingen zien jullie?
- Wie heeft welke rol in deze oplossingen?

We gebruiken een interactieve methode om de deelnemers in groepen met elkaar in gesprek te laten gaan. De deelnemers voeren zelf het gesprek aan de hand van de gesprekstool met instructie, de onderzoekers lopen rond voor hulp en toelichting waar nodig. We hebben voor elke tafel een factsheet van het gebied beschikbaar, die we aanreiken op het moment dat deelnemers data nodig hebben als voeding voor het gesprek dat zij voeren.

Planning:

12:30	Lunch
12:45	Start en uitleg agenda (Provincie Overijssel)
12:50	Korte terugkoppeling resultaten bijeenkomst 1
13:00	Introductie Gesprekstool (Het PON & Telos)
13:15	Ronde 1: 1 à 2 aandachtspunten bespreken
14:00	Korte pauze
14:10	Ronde 2: 1 à 2 aandachtspunten bespreken
14:55	Afsluiting en vooruitblik verdere verloop proces (Provincie Overijssel)

Bijlage G Bijeenkomst 2: Gesprekstoel Het PON & Telos

AANDACHTSPUNT: NOABERSCHAP

De veranderingen hebben (mogelijk) effect op:

- *Als jonge boeren het agrarisch bedrijf niet voortzetten vanwege onzekerheid over de toekomst, heeft dat effect op de sociale samenhang en lokale kracht in het gebied*
- *Als (oorspronkelijke) bewoners vertrekken, neemt de sociale samenhang af*
- *Als (oorspronkelijke) bewoners vertrekken, heeft dat effect op de identiteit/cultuurhistorie*
- *Minder inwoners geeft minder gebruik van voorzieningen*

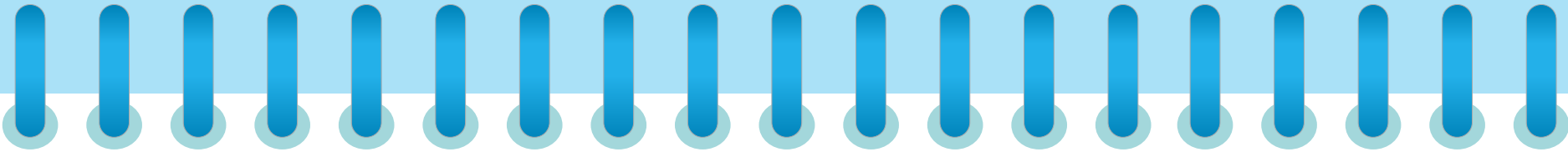
ZIJN ER NOG AANVULLINGEN BIJ DIT AANDACHTSPUNT?

WELKE OPLOSSINGEN ZIEN JULLIE?

Recreatieve mogelijkheden kunnen verbeteren, extra wandelpaden, fietspaden etc.

Meer doen met de potenties van culturele elementen als de (xxx). Behoud (monumentale) karakteristieke panden.

WAT EN WIE IS NODIG VOOR DEZE OPLOSSINGEN?

AANDACHTSPUNT: SAMENWERKING

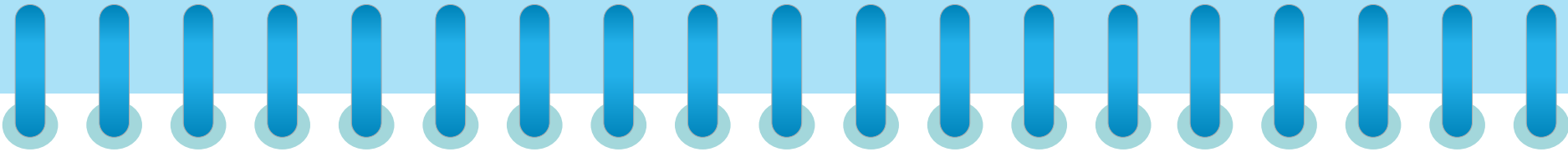
De veranderingen hebben (mogelijk) effect op:

- *Draagvlak voor versterken van natuur valt weg door alle zwart/wit belangen*
- *Onbegrip en gebrek aan samenwerking tussen mensen en organisaties uit het gebied*
- *Randvoorwaarden in beheer nodig 'zorg dat er geen onkruidruk komt vanaf natuur*

ZIJN ER NOG AANVULLINGEN BIJ DIT AANDACHTSPUNT?

WELKE OPLOSSINGEN ZIEN JULLIE?

WAT EN WIE IS NODIG VOOR DEZE OPLOSSINGEN?

AANDACHTSPUNT: VEILIGHEID

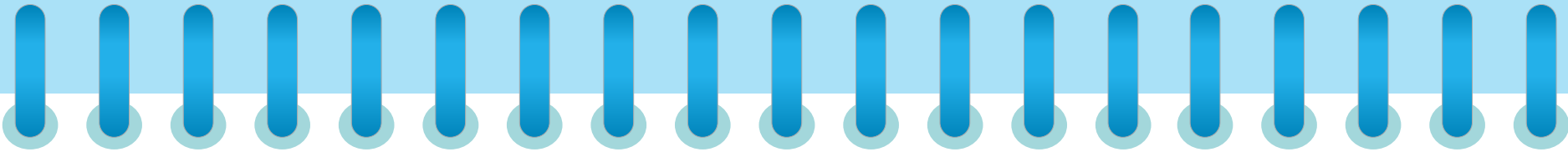
De veranderingen hebben (mogelijk) effect op:

- *Wees waakzaam op het verloederen panden en erven*
- *Als er minder inwoners zijn, neemt de sociale controle en woonveiligheid af*
- *Meer controlemechanismen nodig zoals BOA etc.*
- *Meer recreatie en bezoekers zorgt voor meer overlast*

ZIJN ER NOG AANVULLINGEN BIJ DIT AANDACHTSPUNT?

WELKE OPLOSSINGEN ZIEN JULLIE?

WAT EN WIE IS NODIG VOOR DEZE OPLOSSINGEN?

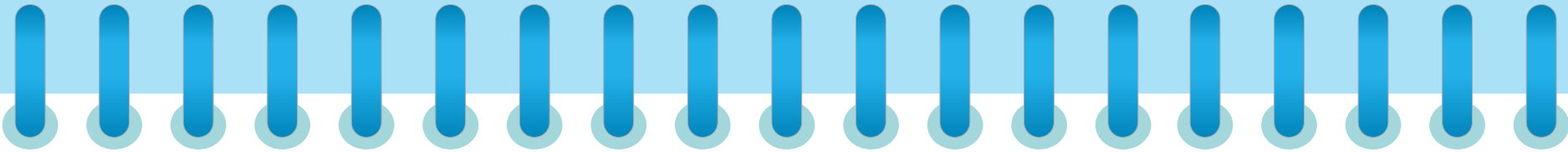
AANDACHTSPUNT: ONZEKER PROCES

- *De vrees bestaat dat sommige bewoners onbedoelde voordelen krijgen ten koste van boeren*
- *Zorgen over wat er gebeurt met een locatie wanneer een boer zijn bedrijf verplaatst*
- *Langlopende onzekerheid geeft veel stress voor boeren en inwoners*

ZIJN ER NOG AANVULLINGEN BIJ DIT AANDACHTSPUNT?

WELKE OPLOSSINGEN ZIEN JULLIE?

WAT EN WIE IS NODIG VOOR DEZE OPLOSSINGEN?

AANDACHTSPUNT: ECONOMIE

- *Toekomst van het gebied heeft bedrijven en inkomen nodig : jonge boeren twijfelen over toekomst*
- *Economische omslag is wellicht mogelijk, maar ook haalbaar? Kan de boer, de boer blijven?*
- *Aangepast beheer vraagt omzetting van loonwerkmaterieel. Kan dat uit?*
- *Natuurbeheer betaalbaar houden*
- *Erfgoed en vastgoed moet betaalbaar blijven voor lokale bewoners*

ZIJN ER NOG AANVULLINGEN BIJ DIT AANDACHTSPUNT?

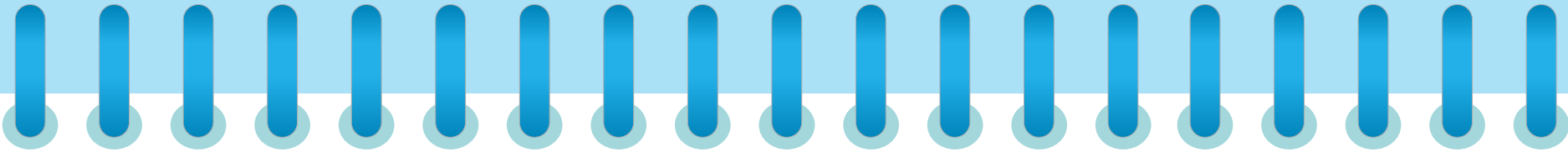
WELKE OPLOSSINGEN ZIEN JULLIE?

Geld voor beter ontsluiten voor recreatief gebruik

Schets de mogelijkheden van een natuurgericht agrarisch bedrijf, met grondgebruiker en provincie

Inzet van lokale aannemers in inrichting en beheer. Daarmee behoud van banen, lokale bevolking.

WAT EN WIE IS NODIG VOOR DEZE OPLOSSINGEN?

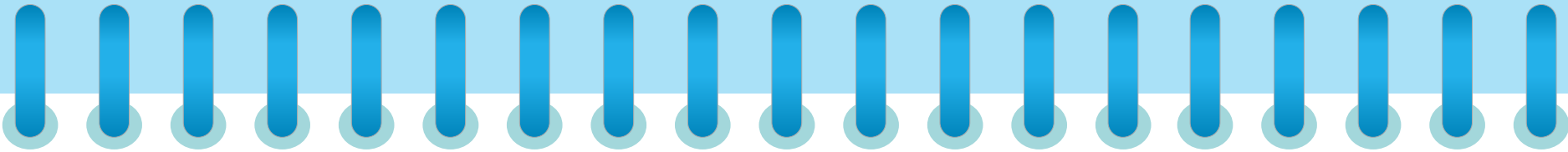
AANDACHTSPUNT: WATER

- *Rekening houden met waterafvoer: veiligheid onder druk bij onderlopen percelen, woningen, erven (hoe actueel zijn de rekenmodellen voor wateroverlast)?*
- *Houd rekening met extreem weer*
- *Opkomend grondwater i.r.t. water op/onder woningen/erven (voornamelijk buiten het projectgebied)*
- *Onderlopende percelen, gronden, erven, wegen etc. bij hevige regenbuien*

ZIJN ER NOG AANVULLINGEN BIJ DIT AANDACHTSPUNT?

WELKE OPLOSSINGEN ZIEN JULLIE?

WAT EN WIE IS NODIG VOOR DEZE OPLOSSINGEN?

AANDACHTSPUNT: SAMENHANGENDE AANPAK

- *Beheer en onderhoud TBO's. Combineer opgaven. Dat beperkt ruimtelijke druk*
- *Verschillende ontwikkelingen in hetzelfde gebied tegelijk / in samenhang behandelen (PIP & munitiedepot defensie)*
- *Opvolgende processen geeft extra stress (ruilverkaveling, N2000)*

ZIJN ER NOG AANVULLINGEN BIJ DIT AANDACHTSPUNT?

WELKE OPLOSSINGEN ZIEN JULLIE?

Sectoren landbouw en natuur zoeken elkaar meer op (saamhorigheid). Boer krijgt rol in beheer

Lokale ondernemers rol geven bij beheer recreatieve elementen. Vermarkting (ondernemers) langs routes (melkkip, rustpunt, etc.). Onderhoud routes.

WAT EN WIE IS NODIG VOOR DEZE OPLOSSINGEN?

OPGERICHT IN
1947

GEVESTIGD IN
TILBURG

KENNISONDERNEMING

STICHTING ZONDER WINSTOOGMERK

AANTAL MEDEWERKERS

35

INTENSIEVE SAMENWERKINGEN

MET UNIVERSEITEN EN ANDERE
KENNISINSTELLINGEN

EXPERTISE

- > PARTICIPATIE & GOVERNANCE
- > WOON- & LEEFOMGEVING
- > DUURZAAMHEIDSTRANSITIES
- > SOCIAAL DOMEIN & ARBEID
- > CULTUUR & ERFGOED
- > DUURZAAMHEIDSIMPACT
- > DATA EN METHODEN

ONZE OPDRACHTGEVERS

- > PROVINCIES
- > GEMEENTEN
- > ZORG- EN WELZIJNSINSTELLINGEN
- > FONDSSEN
- > BANKEN

HET
pon | telos

Over Het PON & Telos

Maatschappelijke besluitvorming verbeteren

Wij zijn een sociale kennisonderneming in het hart van de samenleving. We beschouwen het als onze opdracht om maatschappelijke besluitvorming te verbeteren. Dat doen we door wetenschappelijke kennis met kennis van de praktijk te verbinden. We zijn van data, feiten en cijfers, maar geven die altijd een gezicht. Waarbij iedere stem telt. Voorkeuren en meningen halen we op, onderzoeken we, analyseren we en duiden we. Met prikkelende aanpakken en innovatieve methoden. Daarbij zijn we altijd gericht op duurzaamheid: de harmonieuze verbinding tussen sociale, ecologische en economische doelstellingen. Zo dragen we bij aan de kwaliteit van samenleven, nu en in de toekomst.

Met een multidisciplinair en creatief team van bijna 35 adviseurs en onderzoekers werken we vooral voor lokale en regionale overheden in Nederland (met een sterke kennispositie in Noord-Brabant), maar ook voor corporaties, banken, zorg- en welzijnsinstellingen, fondsen en maatschappelijke organisaties. We werken daarbij intensief samen met universiteiten en andere kennisinstellingen en zijn officieel partner van Tilburg University. Met onze kennis en inzichten adviseren we beleidsmakers en bestuurders. Zodat ze afgewogen keuzes kunnen maken. Zodat ze bestuurlijk kunnen vernieuwen. En zodat ze een positieve impuls kunnen geven aan de samenleving van morgen.

Stationsstraat 20c
5038 ED Tilburg
+31 (0)13 535 15 35
info@hetpon-telos.nl
hetpon-telos.nl